

PEYGAMBERLERDE ÜSTÜNLÜK KISTASI OLARAK MUCİZEVİ OLAYLAR: ALTIPARMAK MUHAMMED EFENDİ'NİN DELÂİL-İ NÜBÜVVET-İ MUHAMMEDÎ ÖRNEĞİ*

Ekrem Sakar**

Öz

Semavî din mensupları nübüvvetine inandıkları için temel ayırım noktaları kendi nebilerinin mesajının diğer nebilerin getirdiklerine kıyasla en doğru ve mükemmel mesaj, kendi peygamberlerinin de mertebeye diğer peygamberlerden en üstün olduğudur. Din mensupları kendi peygamberlerinin derecelerinin yüksekliğini ispatlamaya çalışırken genellikle peygamberlerinin gösterdiği mucizelerden faydalanmışlardır. Mucizelerin nübüvvetine delil olarak kullanılması dışında bir nebinin diğer nebilere üstünlüğünde ölçüt olarak kullanılması Müslümânlar arasında da kabul görmüş olmalı ki başta delâilü'n-nübüvve türünde eserler olmak üzere Hz. Muhammed'in gösterdiği mucizeleri anlatan müstakil eserler kaleme alınmıştır. Müslümânların kendi peygamberlerinin mucizelerini anlatan ehl-i kitâba Hz. Muhammed'in de hak peygamber olduğunu, hatta onun ve ümmetinin diğer peygamberlerden ve ümmetlerden üstün olduğunu delillendirmek amacıyla yazdıkları bu eserler Hz. Muhammed'in gösterdiği mucizelerin nitelik ve nicelik yönünden üstünlüğünün mertebeye diğer peygamberlerden üstünlüğün olduğu savını taşımaktadır. Altıparmak Muhammed Efendi'nin Farsçadan Türkçeye tercüme ettiği ve Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî adını verdiği eser de bu delailerden birisidir. Müslümân Türk toplumunda çok fazla rağbet görmüş bu eserde Hz. Muhammed'in yüzlerce mucizesi anlatılmış, bu mucizeler vasıtasıyla onun diğer peygamberlere olan üstünlüğü vurgulanmıştır. Bu makalede eserin telif sebebi dikkate alınarak peygamberlerde üstünlük kistası olarak mucizelerin ne şekilde kullanıldığı ve doğrudan Hz. Muhammed tarafından ya da dolaylı olarak onun etrafında gerçekleşen mucizevi olaylar eşliğinde diğer nebilere üstünlüğünün nasıl temellendirildiği incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam edebiyatı, Mucize, Delailü'n-nübüvve, Nübüvvet, Faikiyet, Üstünlük, Altıparmak.

* Bu çalışma, yazarın *Altıparmak Muhammed Efendi'nin Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî Adli Eseri* başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

** Araştırma Görevlisi, Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı ve İslam Sanatları Anabilim Dalı.

e-mail: ekremsakar@hotmail.com, **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-9219-1438>

Atıf/Citation: Sakar, Ekrem. "Peygamberlerde Üstünlük Kistası Olarak Mucizevi Olaylar: Altıparmak Muhammed Efendi'nin Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî Örneği". *BAİD* 15 (Haziran 2022), 59-114.

MIRAJULOUS EVENTS AS A CRITERION OF SUPERIORITY IN PROPHETS: A CASE STUDY ON DALAIL-I NUBUWWAT-I MUHAMMADI OF ALTIPARMAQ MUHAMMAD EFENDI

Abstract

Since the members of the monotheistic religions believe in prophethood, their main point of distinction is that their prophets' message is the most correct one compared to what other prophets brought, and claim their own prophets to be superior to other prophets in rank. While the members of the religion were trying to prove the high degrees of their prophets, they generally benefited from the miracles shown by that prophet. Apart from the use of miracles as evidence for prophethood, the concept of the prophet who showed superiority to other prophets with his miracles has been accepted also among Muslims. Therefore Muslims wrote separate works describing the miracles of Prophet Muhammad, foremost dalailu'n-nubuwwa. Muslims wrote these works in order to prove to Jews and Christians, who narrate the miracles of their prophets, that Prophet Muhammad is a true prophet, and that he and his ummah are superior to other prophets and ummahs. These works argue that the superiority of the miracles shown by Prophet Muhammad over the miracles shown by other prophets in terms of quality and quantity indicates the superiority of Prophet Muhammad over other prophets. The book that Altıparmaq Muhammed Efendi translated from Persian to Turkish and named Dalail-i Nubuwwat-i Muhammadi and Shamail-i Futuwwat-i Ahmadi is one of these works. In this book, which was very popular in the Turkish-Islamic society, hundreds of miracles of Prophet Muhammad were told, and by these miracles, his superiority over other prophets was emphasized. In this article, considering the purpose of the book, how the miracles were used as a criterion of superiority in the prophets will be examined. It will be also examined how Prophet Muhammed's superiority over other prophets was proved by the miraculous events that took place around him will be examined

Keywords: Turkish İslamic Literature, Miracles, Dalailu'n-Nubuwwa, Nubuwwa, Superiority, Altıparmaq.

Giriş

Semavi dinlerin temel ayrımı peygamberlere iman noktasındadır. Her din mensubu kendi peygamberinin ve kendi peygamberinden önce gelen peygamberlerin Allah tarafından gönderildiğine inanıp daha sonra gönderilen peygambere iman etmez. Bundan dolayı bilahare gönderilmiş peygamberlerin hak dinin peygamberi olmadıklarına ya da gerçekten peygamber olmakla beraber kendilerine gönderilmediklerine inanırlar.¹ Bundan ötürü ümmeti oldukları nebinin peygamberler içinde en üstün olduğunu kabul etmeleri icap eder. Zira bir dine mensup olup başka bir dine mensup olmamanın en güçlü dayanak noktası, kendi dinini tebliğ eden peygamberin diğer peygamberlerin şeriatini nesh etmesi; bunu yapmasa bile en azından hak olan dini yeni bir şeriatle ikmal ya da itmam etmesidir. Aksi takdirde bir dinin mensubu, Allah'ın bir sonraki elçisine iman etmemek için geçerli bir neden bulamaz. Bu da doğal

¹ Yahûdîlerin Hz.Mûsâ'dan sonra - aynı Hz.Mûsâ gibi evrensel olmayan - peygamberler gönderildiğini kabul etmekle birlikte onların Hz.Mûsâ kadar üstün olmadığına inanmaları, Hz. Muhammed'in evrenselliğini kabul etmemeleri ya da İshakoğullarından olmadığı için peygamberliğini külliyen inkar etmeleri gibi.

olarak çeşitli din mensuplarının peygamberlerini diğer peygamberlerle karşılaştırmaya, hangisinin daha üstün olduğu hususunda birbirleriyle tartışmaya sevk etmiştir.²

Peygamberlerin faikiyeti sadece farklı din mensupları arasında değil, İslam literatüründe de ele alınmış bir konudur. Mesela Kurân-ı Kerîm'de geçen "ulu'l-azm" mefhumunun³, kıstasları üzerinde ittifak olunmamakla birlikte bir grup peygamberin diğerlerinden üstünlüğünü vurguladığı kabul görmüştür. Keza "resul" ve "nebi" kelimelerinin Kurân-ı Kerîm'deki kullanımlarına istinaden peygamberler içinde bir zümrenin diğerlerinden üstün olduğu hemen hemen tüm Müslümânlarca kabul edilen bir görüştür. Elbette Müslümânlar için bu seçkin zümrenin içinde en üstünü Hz. Muhammed'dir.⁴ Esmâ-i nebî arasında yer alan sultânü'l-enbiyâ, seyyidü'l-mürselîn, hâtemü'l-enbiyâ, resûlü's-sakaleyn, hâtemü'n-nebiyyîn gibi lakaplar bu üstünlüğü vurgulayan isimlerdir. Bu anlayışın akislerini edebiyatta da görmek mümkündür. Örneğin Türk İslâm edebiyatının - belki en - çok okunan ve ilgiye mazhar olan eseri *Vesîletü'n-necât*'in müellifi Süleymân Çelebi'nin mezkur eseri kaleme alırken Hz. Muhammed'in diğer peygamberler başta olmak üzere tüm yaratılmışlardan üstün olduğunu göstermek istemesi dikkate şayandır.⁵ Peygamberlerin birbirinden üstün olmadıklarını savunanlar birtakım ayetlere

² Bu karşılaştırmalara dair yapılan yabancı yayınlar da mevcuttur. Örnek olarak bk. Shari L. Lowin, "A Prophet Like Moses? What Can We Know About the Early Jewish Responses to Muhammad's Claims of Mosesness?" 90/ (2019), 227-256; Yorgos Dedes, "Süleyman Çelebi's Mevlid: Text, Performance and Muslim-Christian Dialogue", *Şinasi Tekin'in Anısına: Uygurlardan Osmanlı'ya* (İstanbul: Simurg Kitapçılık, 2005), 305-349.

³ el-Ahkaf 46/35

⁴ Saygı ifade eden ve Farsça isim tamlaması şeklinde kullanılan "hazret-i" unvanının kısaltmasından, yani "hz."den sonra bir boşluk bırakılması genel temayül olmakla birlikte bu çalışmada oldukça fazla geçtiği için boşluklardan tasarruf etmek adına "hz." kısaltmaları arada boşluk bırakılmadan "Hz. Muhammed, Hz.Alî" gibi doğrudan isme bağlanmıştır. Bunun yanı sıra yaygın şekilde "şapka" olarak bilinen düzeltme işaretinin (^) kullanımı çoğu kez subjektif ölçütlere dayandığı ve metin içinde tutarsızlık yarattığı için bu çalışmada bir kıstas belirlenmiştir: Neşredilen metin ve yapılan alıntılar haricinde kalan özel isimlerin ve terkipleri oluşturan sözcüklerin uzun ünlülerinde ve nisbet 'i' lerinde düzeltme işareti kullanılmış, diğer kelimelerde kullanılmamıştır.

⁵ *Mevlid*'in yanı sıra *Muhammediye* ve *Envârü'l-âşîkîn* gibi çok rağbet gören diğer eserlerde de Hz. Muhammed'in yaratılmışların en üstün olduğu teması hakimdir. Bu konuda bir inceleme için bk. Abdullah Uğur, "Ekberî Düşüncenin Yaygınlaşmasında Bir Araç Olarak Edebiyat: Mevlid, Muhammediye ve Envârü'l-âşîkîn", *Osmanlı'da İlm-i Tasavvuf* (İstanbul: İSAR Yayınları, 2018), 83-102.

dayanırken⁶ bunlara karşı gelerek peygamberlerin arasında derece farkı olduğunu iddia edenler de başka ayetleri⁷ delil olarak kullanmışlardır.

Akaidde nübüvvet mucize ile müeyyed olduğundan nübüvvet hiyerarşisi oluşturulurken konu ister istemez peygamberlerin mucizelerine gelir. Mucizeler, peygamber kıssalarını dinleyenlerin ya da okuyanların nebilerin nübüvvetini onaylamalarına vesile olurken bir yandan da kâdir-i mutlak ilah anlayışının perçinleşmesine yardımcı olmaktadır. Bu kıssalar vasıtasıyla Allah'ın uygun gördüğü zamanlarda nebilerinin harikuladelikler göstermesine imkan sağladığının öğrenilmesi bir yandan da peygamberlik davasında bulunan kişiden mucize beklentisini güçlendirmektedir.⁸ Binaenaleyh İslâm akaidiyle ilgili metinlerde peygamberlik müessesesi tanımlanırken mucize gösterme özelliğine mutlaka değinilmiştir. Yani mucize göstermek, aynı diğer peygamberler gibi Hz. Muhammed'in de nübüvvetini delillendiren başat ölçütlerden biri olarak değerlendirilmiştir. Bu mucizelerin bir araya toplandığı eserler ise delâilü'n-nübüvve türünü meydana getirmişlerdir. Tespit edilen 167 yazma nüshasıyla⁹ Osmânlı toplumunda en fazla rağbet gören eserler arasında olduğu anlaşılan *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî*¹⁰ adlı eser de delâilü'n-nübüvve türünde bir eser olup bu çalışmada

⁶ el-Bakara 2/136, el-Bakara 2/285, en-Nisâ 4/152

⁷ el-Bakara 2/253, el-İsrâ 17/55

⁸ bk. el-İsrâ 17/90-93

⁹ Bu nüshaların tavsifi ve çalışmaya kaynaklık eden nüshaların seçimi gerekçeleriyle birlikte tezin ilgili bölümünde açıklandığı için burada aynı bilgiler tekrar edilmeyecektir. Bu makalede kullanılan ve varak numaraları ("vr" şeklinde) verilen yazma nüsha için bk. Muhammed b. Muhammed Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî* (Ankara: Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332).

¹⁰ Muîn el-Miskîn'in (v. 907) kaleme aldığı *Meâricü'n-nübüvve*'yi daha önce Celâlzâde Mustafâ Çelebi (v. 975) tercüme etmiştir. İki eserin çeviri tarihlerinin yakın olmasından gerek Celâlzâde'nin ve Altıparmak'ın tercümelerinin biyografik kaynaklarda karıştırılmış, bu karışıklık akademik çalışmalara ve kütüphanelerdeki katalog kayıtlarına da yansımıştır. Kimileri *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî* künyesini Altıparmak'a değil sadece Celâlzâde'ye nispet etmiş, kimileri bu ismi önce Celâlzâde'nin sonra Altıparmak'ın kullandığını söylemiş, kimileri aslında Celâlzâde'ye ait olup yanlışlıkla Altıparmak'a nispet edildiğini dile getirmiş, kimileri Celâlzâde'nin *Terceme-i Meâricü'n-nübüvve* ve *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî* olmak üzere iki farklı esere sahip olduğunu iddia etmiş, kimileri ise eserin adını *Melâil-i Nübüvvet Fi Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî* olarak zikretmişlerdir. Celâlzâde'nin tercümesinin künyesi *Terceme-i Meâricü'n-nübüvve ve Miiftâhü'l-cenne*'dir. *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî* Altıparmak'ın bulduğu ve tercümesi için kullandığı bir isimdir. Bu isim karışıklığı meselesi ilgili tezde müstakil bir alt başlıkta incelenmiştir. Eser makalenin geri kalan kısmında kısaca "Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî" olarak zikredilecektir.

eserin telif sebebi dikkate alınarak peygamberlerde üstünlük kıstası olarak mucizelerin ne şekilde kullanıldığı ve Hz. Muhammed'in elinde ve etrafında mucizevi olaylar eşliğinde diğer nebilere faikiyetinin nasıl delillendirildiği incelenecektir.

1. Altıparmak Muhammed Efendi ve Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî Adlı Eseri

Üskübî ve Çıkrıkçızâde olarak tanınmakla birlikte en meşhur lakabı Altıparmak olan Muhammed Efendi Üsküp'te dünyaya gelmiştir. İlim tahsilini burada görmesinin yanı sıra seyr ü sülûkunu yine bu topraklarda, Üsküp kalesinde medfun bulunan Bayramiye tarikatı ricalinden Seyyid Cafer Efendi'den (v. ?) yapmıştır. Daha sonra İstanbul'a gelerek yıllarca Fâtih camiinde tefsir ve hadis dersleri vermiştir. Alî Paşa camiinde *Mesnevî-i Şerîf* okutmuştur. Bunların yanı sıra hat ve kitabet dersleri de vermiştir. Bir müddet sonra Mısır'a yerleşmiş ve Arap uleması arasında ün kazanmıştır. Altıparmak Muhammed Efendi, Hicâz'a gidip hac vazifesini eda ettikten sonra tekrar Mısır'a dönmüştür ve 1033 (m. 1623/24) yılında Kâhire'de vefat etmiştir. Ulaşılan tarihsel bilgiler ışığında yapılan hesaba göre bir asırdan fazla bir ömür sürdüğü anlaşılan Altıparmak Muhammed Efendi'nin cenazesini büyük bir kalabalık kaldırmıştır. Kâhire şehrinde Sûk-ı Gâr mevkiinde yenilediği ve daha sonra adıyla meşhur olan Mescidu Altıparmak'ın haziresinde defnedilmiştir. Kabri cami kiblesi önündedir.¹¹

Altıparmak Muhammed Efendi'nin yazma eser kütüphanelerinde bulunan ve kendisine ait olduğu teyit edilen eserleri şunlardır: *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî*, *Nüzhet-i Cihân ve Nâdire-i Zamân*, *Terceme-i Sittîn li-Câmii'l-besâtîn*, *Şerh-i Telhîs*, *Mirâcü'n-nebî*, *Ayet Tefsiri Risalesi*, *Şerh-i Akâid-i Neseî*, *Risâle fi't-Tasavvuf*.¹²

¹¹ Altıparmak Muhammed Efendi'nin hayatı hakkında elde edilebilen en eski bilgi Taşköprizâde Ahmed Efendi'nin (v. 968) *eş-Şekâiku'n-numâniyye fi ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*'sine yazılmış zeyiller içinde Nev'izâde Atâullâh Efendi (v. 1045) tarafından yazılan ve bunların içinde en meşhuru olan *Hadâiku'l-hakâik fi tekmileti's-Şekâik*'te yer alır. Tezin ilgili bölümünde Altıparmak'ın eserlerinden ve başka birtakım verilerden yola çıkılarak müellifin hayatı hakkındaki mahdut bilgi mümkün mertebe genişletilmiştir. Tespit edebildiğimiz bu en eski nüshanın istinsah tarihi 1002 Ramazân olup katalog kaydına sehven 1250 olarak geçilmiştir.

¹² Tezin ilgili bölümünde Altıparmak Muhammed Efendi'ye ait olduğu tespit edilen eserlere, eserlerin muhtevalarına ve telif tarihlerine dair yapılmış bir inceleme bulunmaktadır.

Altıparmak Muhammed Efendi'nin en hacimli eseri olan *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*, Muîn el-Miskîn'e (v. 907) ait *Meâricü'n-nübüvve fî Medârici'l-fütüvve*'nin Farsçadan Türkçeye tercümesidir. Bu tercüme, eserin nüshalarında görülen ferağ kayıtlarından ve biyografik eserlerden anlaşıldığına göre *Altıparmak Târîhi* ve *Târîh-i Altıparmak* isimleriyle de şöhret kazanmıştır. Telif tarihi 16. yüzyıl ve türü delâilü'n-nübüvve olan eserde delail nev'inin kapsamı dışında değerlendirilebilecek birçok hadiseye yer verilmekle birlikte olaylar üzerine yapılmış farklı yorumlar, fihki hükümler, ayetlerin nüzul sebepleri, öte dünyaya ait tasvirler, esrareniz mahluklar ve gizemli coğrafyalar ihtiva eden şümullu bir eser meydana getirilmiştir.

Eser mukaddime, dört rükün ve hatime ile toplam altı ana bölümden müteşekkil olup tahmidat, münacat ve naatların bulunduğu, eserin yaklaşık onda birine tekabül eden uzunca bir mukaddimeye sahiptir. Birinci rükün kainatın yaratılışından Hz. Muhammed'in doğumuna, ikinci rükün doğumundan bisetine, üçüncü rükün bisetinden hicretine, dördüncü rükün ise hicretinden vefatına değin geçen zaman diliminde nübüvveti ile alakalı yaşananları aktarmaktadır. Hatimede ise Hz. Muhammed'in mucizeleri aktarılıp bunlar üzerine toplu bir değerlendirme yapılmıştır.

167 yazma nüshası¹³ tespit edilen *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'nin en az 50 küsur yazmasından ve 5 ayrı matbaa baskısından¹⁴ haberdar olunan eserin 3 kez sadeleştirilerek yayımlanması¹⁵ bu eserin çoğu araştırmacı tarafından tanındığını ama ne denli yaygın olduğunun bilinmediğini göstermektedir. Bu yüzden Osmânlı toplumu tarafından çok okunan/dinlenen, tabiri caizse halk arasında "popüler" olan eserler arasında zikredilmemiştir.

¹³ Örneğin en meşhur delail olarak zikredilen *Şevâhidü'n-nübüvve* dört kez Türkçeye tercüme edilmiştir ve en fazla nüshası olan Lâmi'î Çelebi tercümesinin tespit edilen nüsha sayısı 30'dır. bk. Erdem Can Öztürk, *Lâmi'î Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi* (Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 46-63. Dört tercümenin nüsha sayılarının toplamı bile yine tercüme bir eser olan *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'nin nüsha sayısına ulaşmamaktadır. Ayrıca *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* hacim olarak daha büyük ve içerik olarak daha zengindir.

¹⁴ M. Seyfettin Özege, *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu* (İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası, 1975), 3/3/985.

¹⁵ Bu yayınların değerlendirmesi tezin ilgili bölümünde yapılmıştır.

2. *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'de Mucizenin Tanımı, Kapsamı ve Çeşitleri

Mucizenin gerçekleşmesi için şartlar, mucizenin nasıl gerçekleştiği ve mucizenin peygamberlik iddiasındaki kişinin doğru söylediğine hangi yönden delalet ettiği incelenen kelimeler literatüründe mucizenin özelliklerine ilişkin tam bir ittifak bulunmamakla birlikte bir hadisenin mucize sayılması için gereken hususiyetler şunlar kabul edilmiştir: İlahi bir fiil olması, harikulade bir olay olması, nübüvvet iddiası ve tehatti ile birlikte zuhur etmesi, iddiaya uygun olarak meydana gelmesi, peygamberin elinde zuhur etmesi, nübüvvet iddiasından sonra zuhur etmesi, peygamberi yalanlamaması.¹⁶ Dolayısıyla bir hadiseyi mucize olarak tanımlamak için en azından mucizeyi mucize yapan bu asgari şartları sağlaması beklenir. Ancak mucize kelimesinin gerek günlük dildeki gerek *Delâil-i Nübüvvet-i Ahmedî*'deki kullanımı, ilahi bir fiil olma haricinde yukarıda zikredilen hiçbir şartı mucizenin olmazsa olmazı saymayı gerektirmez. Koşullardan yalnızca ikisi yahut üçünün gerçekleşmesi, olayın mucize olarak addedilmesine yeterli gelebilir. *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'de mucizenin tanımı şöyle yapılmıştır:

"Ammâ mu'cizenüñ ta'rifi oldur ki mu'cize 'ibâretdür Allâhu te'âlânüñ ızhâr-ı kudretinden ki enbiyâ'nuñ elinden ızhâr ider ümmeti mâbeyninde bir hayşiyet ile ki anuñ gibi getürmege ehl-i zamâni 'âciz ola olurlar (...) kezâlik mu'cize ma'lûm olmaz, illâ 'ayn-ı mu'cize ile. Nitekim nür-i âfitâb yine âfitâbıla müşâhede olunur."¹⁷

Mucize mefhumunun eserde yapılan efradını cami tanımında nebiler tarafından gerçekleştirilmesi, çağdaşlarının onun gibi bir şey yapmaya gücü yetmemesi ve güneşin ancak güneş ışığı sayesinde görülebilmesi gibi mucizenin yine mucize vasıtasıyla görülebildiği gibi özelliklerine değinilmiştir. Yani yalnızca peygamberler elinde gerçekleşen harikulade olaylara mucize denilebilir. Mucizenin ayyarını mani hususiyetleri belirtilirken de aynı husus vurgulanmıştır:

¹⁶ bk. Halil İbrahim Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mucize* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2016), 20-35; Seyyid Şerîf Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, çev. Ömer Türker (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015), 3/398-404.

¹⁷ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 640b. Metinden alıntılar yapılırken standart transkripsiyon sistemi kullanılmıştır. Kullanılan font ve dergideki yazı karakteri uyumsuzluğundan dolayı yalnızca "peltek s"nin "ş" şeklinde ve "uzun i"nin "î" biçiminde olmak üzere yazımları bu sistemin dışındadır.

"sihir hadd-i i'cāza yetişmez. Ve sāhîr da'vâ-yı nübüvvet itmez, itseler 'ale'l-fevr kizbi zâhîr olur¹⁸ (...) mu'cize nûfûs-ı kâmileden zühûr ider. Sihîr ve şa'beze ve istidrâc nûfûs-ı nâkışadan gelür. Ve kerâmet ile farkı oldur ki kerâmet gizlenmek lâzımdur, mu'cizenüñ ızhârı vâcibdür."¹⁹

Buradan anlaşıldığına göre sihir ve harikulade olarak algılanan sair hadiseleri mucizeden ayırmak için tek kriter mucizenin nübüvvet davasının akabinde gerçekleşmesidir. Zira eserde yazılana göre nübüvvet iddia eden hiçbir kimseden harikulade bir olay zuhur etmemiştir; şayet böyle bir şey olursa dahi Allah derhal müdahale etmekte ve o kişinin yalanını ortaya çıkarmaktadır.²⁰ Bu malumattan sonra mucizenin gösterilmesi gerektiği yönü de vurgulanarak kerametten - nebinin elinde gerçekleşmemesi haricindeki - farkı ortaya konulmuştur. Hülasa mucizenin; sihir, şabeze ve istidrac ile gösteren kişi ve gösterilme amacıyla, keramet ile ise gösteren kişi ve gösteriminin istenip istenmemesiyle farkı ortaya koyulmuştur.

Eserde mucizenin türleri iki sınıfta ele alınmıştır: Akli ve hissi. Hissi mucizeler Hz. Muhammed'in zatına mahsus olanlar, sıfatına müteallik olanlar ve ikisinden hariç olanlar olmak üzere üç gruba ayrılmıştır.²¹

Hz. Muhammed'in 6 adet akli mucizesi şöyle sıralanmıştır: Ümmi bir kimsenin mesajının bu denli yaygınlık bulup ulemasından hükemasına birçok kişinin ona tabi olmaları, nebiyken söylediği sözleri bisetten önce söylememesi nedeniyle bu sözlerin öğrenilmiş ya da kendinden değil ilahi kaynaklı olduğunun görülebilmesi, türlü eziyetler çekmesine rağmen davasının tüm dünyaya yayılma başarısı, geleceğinin Tevrât ve İncil'de müjdelenmesi²², dualarının

¹⁸ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 640a.

¹⁹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 640b.

²⁰ Molla Câmî tarafından kaleme alınan ve Lâmi'î Çelebi tarafından tercüme edilen *Şevâhidü'n-nübüvve*'de de mucizevi olayın mucize olmayan hadiseden ayırt edilebilmesi nübüvvet iddiasının akabinde gerçekleştirilmesine ve eğer iddia sahibi yalancıysa yalanının hemen ortaya çıkarılmasına bağlanmıştır. bk. Öztürk, *Lâmi'î Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi*, 186.

²¹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 641a.

²² Hz. Muhammed'in Tevrât ve İncil'de müjdelenmesi ile Hıristiyanların Eski Ahid'i İsa Mesih'in gelişini müjdelemesi üzerinden yorumlaması, bir peygamberin nübüvvetinin meşruiyetinin sadece kendi getirdiği kitap üzerinden değil, önceki ilahi kitaplar üzerinden de sağlandığını göstermektedir.

kabul olması, geçmiş ve gelecekte haber vermesi.²³ Anlaşıldığı üzere akli mucizeler ile kastedilen, birtakım tarihi ve güncel bilgilerden yola çıkılarak onun nebi oluşunun akla ve mantığa uygun olduğu sonucuna varılmasını sağlayan vakalardır.²⁴

Hissi mucizelerin altında yer alan zati mucizeler kısmında Hz. Muhammed'in başından ayağına kadar her bir azasından zuhur eden hadiseler aktarılır. Örneğin bir rivayette eli kesilmiş bir adam getirirler, Hz. Muhammed kesilmiş ele tükürüğünden sürerek kopmuş eli tekrar adamın koluna takar.²⁵ Bu tip mucizelerin zatına mahsus olmasından kasıt, Hz. Muhammed'in azalarının hiçbir peygamberin organlarında ya da insanın bedeninin parçalarında görülmemiş olağanüstünlüklere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bölümde ayrıca Hz. Muhammed'in etrafındaki herkesten uzun durması, bindiği bineğin hep güçlü kalması ve gölgesinin yere düşmemesi gibi bedeniyle ilgili gerçekleşen olaylar bulunur.

Hissi mucizelerin altında yer alan sıfatına müteallik mucizelerde öncelikle Hz. Muhammed'in güzel ahlaki anlatılmıştır. Ömrü süresince hiç yalan söylememiş olması, yine hayatı boyunca hiçbir çirkin eylemde bulunmaması, hiçbir savaştan kaçmaması, cömertliği, tevazusu vs. ahlâk-ı hamîdesinden örnekler verilmiştir.²⁶ Ayrıca aynı bölümde Hz. Muhammed'in şemâline yer ayrılıp gözlerinin, burnunun, vücut tipinin vs. betimlemesi yapılmış, yani dış görünüşü tarif edilmiştir.²⁷ Şemâlin hal ve hareketlerin anlatımından sonra yer almasının

²³ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 641a-644a.

²⁴ Akli mucizelerin özellikle akli ön plana alan mutezile alimleri tarafından nübüvvetle ispat olarak kullanıldığı görülmektedir. Tipik bir örnek olarak bk. Kâdî Abdülcebbar, *Tesbîtu Delâil-i'n-nübüvve*, çev. M.Şerif Eroğlu - Ömer Aydın (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017).

²⁵ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 647a.

²⁶ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 648b-652a.

²⁷ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 652a-652b. Tam adı *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî* olan eserin "şemâil-i fütüvvet-i Ahmedî"sini meydana getiren işte bu sıfatına müteallik olan hissi mucizelerdir. Belki de bundan dolayı karakter ve dış görünüş özellikleri ayrı bir kategoride ele alınmıştır. Zira mucizelerin anlatımında genel temayül akli ve hissi olarak iki grupta ele alınmasıdır. Üç gruba ayrılanlarda ise üçüncü grubu "haberi" mucizeler (mezkur eserde akli mucizelere dahil edilen, gaybden haber verme hadiseleri) oluşturmaktadır. Haberi mucizelerin ayrı bir kategori oluşturacak kadar önemli görülmesi, gelecekte haber

sebebi, siretin surete yansıması²⁸ nokta-i nazarından dış görünüş güzelliğinin güzel ahlaka delil olarak kabul edilmesidir.²⁹

Hissi mucizelerin altında yer alan son gruptaki mucizeler "harici" olarak adlandırılmıştır.³⁰ Bu mucizeler diğer mucizelerden farklı oldukları için harici adı altında toplanmışlardır.³¹ Kimsenin güç yetiremediği ve izleyenleri hayrete düşüren mucizeler genellikle bu gruptakilerdir. İçlerinde tüm şartları sağlamayanları olsa da bu mucizelerin çoğu kelimcilerin mucize tanımına uyarlar. İleride görüleceği üzere Hz. Muhammed'in diğer peygamberlere üstünlük kurduğu mucizelerin çoğu harici mucizelerdir. Kurân-ı Kerîm de bu harici mucizeler arasına dahil edilmiştir.

Eserde, yapılan mucize tarifiyle uyuşmayan, yani nübüvvet iddiasından bağımsız meydana gelen ya da nebiden zuhur etmeyen hadiseler de mucize olarak adlandırılmışlardır. O halde burada mucizenin olmazsa olmazı olan özelliği olan harikuladelik üzerinde durmak lazımdır. Mucize bu hususiyetle günlük dilde de kullanım alanı bulduğu için sözlüklerde en başta "harikulade" ve "olağanüstü" kavramlarıyla izah edilir.³² Yine sözlüklerde bu kavramların birbirleriyle açıklandıkları, yani müteradif oldukları görülür.³³ Bunların yanında

vermeye biçilen pahadan kaynaklanıyor olabilir. Zira insanoğlunu en rahatsız eden şeylerin başında "belirsizlik" gelir ve bunu yok ettiğini iddia eden kahinler ve büyücüler kadim toplumlarda hep el üstünde tutulmuşlardır. Keza bugün bilimin "güvenilir" bulunmasının başlıca nedenlerinden biri, geleceğe dair belirsizliği kaldırıp belli bir derece öngörüü sağlamasıdır. Bundan dolayı bir peygamberin gelecekte haber vermek suretiyle güven sağlayan bir konuma oturtulması doğal karşılanmalıdır.

²⁸ Siretin surete yansıması olarak tarif edilen, karakterin dış görünüme aks ettiğini düşünenler bunun tam tersini de, yani suretin sirete yansıması olduğunu da kabul etmektedirler. Zira ilm-i sîmâ (i. physiognomy) kitaplarında - uzun boyluların daha ahmak ve kısa boyluların daha kurnaz oluşu gibi - bazı dış görünüş özelliklerinin de karakteri etkilediğinden söz edilmektedir.

²⁹ Güzel görünüşün güzel ahlaka, güzel ahlakın da nübüvvet delil olarak kabul edilmesinin arkasında klasik mantıktaki tabii - gayr-ı lafzi delalet olabilir.

³⁰ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 652b-682b.

³¹ Oysa "harici" ya da başka adlar alarak bir çatı altında toplanmalarını temin eden bariz bir müştereklikleri yoktur. Ortaklıları, yukarıda mucizenin tarifi yapılırken bahsedilen, nebi tarafından gerçekleştirilmek ve harikulade nitelikte olmaktır ki bu özellikleriyle diğer mucizelerden ayrılmazlar. Onları "harici" adı altında bir araya getiren şey, diğer gruplara dahil edilememeleridir.

³² İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2010), 837; Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007), 3/3271.

³³ Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 475, 947; Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, 2/1880, 4/3604.

bir de "olağan dışı" mefhumu vardır. Sözlüklere bakıldığında "olağan"ın alışılmış, normal, her zamanki gibi, mutad anlamlarına geldiği; "olağan dışı"nın alışılmışın dışında olana, her zamanki gibi ve bermutad olmayana işaret ettiği; "olağanüstü"nün ise alışılmışın sadece dışında değil, aynı zamanda üstünde, fevkalade manasına geldiği görülür.³⁴ Binaenaleyh olağan dışı bir olayın olağanüstü sayılması gerekmiyorken her olağanüstü olayın aynı zamanda olağan dışı olduğu anlaşılır. Bu bir nevi, yaşanan hadisenin mucizeye şahit olanda ya da onu sonradan öğrenende uyandırdığı hayretin derecesi miktarınca belirlenmektedir. Bittabi bunu belirlemek için mucizeye şahit olanların ya da mucizeyi sonradan öğrenenlerin hayretlerini ölçecek nesnel bir ölçüt yoktur. Fakat bir insanın fiziksel dünyada beş duyusuyla algılayarak inşa ettiği yaşam tecrübesine istinaden pek çok kişi bir şeyin olağan dışı mı yoksa olağanüstü mü olduğu konusunda ortak kanağe varabilir. Mesela Huneyn savaşının anlatıldığı bir sayfadan³⁵ üçüne de örnek verilebilir:

Olağan Olay: Huneyn savaşında 4 ashabın şehit olmasına karşılık kafirlerden 70 kişinin öldürülmesi ve Müslümânların galip gelmesi.

Olağan Dışı Olay: İri cüssesi, uzun boyu ve cesaretiyle kimsenin karşısına çıkamadığı meşhur Arap savaşçısını, Hz.ALİ'nin bir kılıç darbesiyle mağlup etmesi.

Olağanüstü Olay: Savaş meydanında birden ablak atlara binmiş ak kaftanlı kimselerin (melekler) zuhur edip düşman askerlerini darmadağın etmeleri.

Dolayısıyla eserde dini yönü bulunan mucize, irhas, keramet, maunet, istidrac ve ihanet kavramları ile dini yönü bulunmayan sihir, şabeze ve kehanet mefhumlarının³⁶ kim tarafından, nasıl ve ne zaman yapıldığı ayırımına tabi tutulmaksızın³⁷ harikulade çatısı altında değerlendirilmesi için ya olağan dışı ya

³⁴ Daha iyi kavranması için İngilizce karşılıkları olarak, "olağan: usual/ordinary", "olağan dışı: unusual", "olağanüstü: extraordinary" kavramları düşünülebilir.

³⁵ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 577b.

³⁶ Tanımları için bk. M. Sait Özervarlı, "Hârikulâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997).

³⁷ Ayırma tabi tutulduğu durumlarda da fiil değil fail dikkate alınmaktadır. Örneğin bir velinin suyun üzerinde yürümesinin keramet, bir sihirbazın suyun üzerinde yürümesinin sihir olmak üzere farklı adlandırılması, bunu gerçekleştirene atfedilen değerden kaynaklanmaktadır.

da olağanüstü nitelikte olmaları gerekmektedir. Ancak eserde mucize altında yer verilen bazı şeylerin harikuladeliği dahi ihtiva etmediği görülmektedir:³⁸

Akli mucizeler: Hz. Muhammed'in tüm dualarının kabul olunması³⁹ (olağan dışı) ve gelecekte verdiği bütün haberlerin tahakkuk etmesi⁴⁰ (olağanüstü).

Zati mucizeler: Hz. Muhammed'in üzerine sinek konmaması⁴¹ (olağan dışı) ve Hz. Muhammed'in parmaklarından sular akması⁴² (olağanüstü).

Sıfata müteallik mucizeler: Hz. Muhammed'in genellikle tebessüm etmesi⁴³ (olağan) ve hayatı boyunca asla yalan söylememesi⁴⁴ (olağan dışı).

Harici mucizeler: Hz. Muhammed'in beddua ettiği adamı yılan sokması⁴⁵ (olağan dışı) ve yanına çağırdığı ağacın köklerini çıkartarak yürümesi⁴⁶ (olağanüstü).

İrhasat⁴⁷: Hz. Muhammed'in sekiz aylık bebekken konuşmaya başlaması⁴⁸ (olağan dışı) ve üç yaşındayken göğsünün melekler tarafından yarılması⁴⁹ (olağanüstü).

³⁸ Eserde harikulade içerikli olaylardan şabeze hariç hepsine örnekler bulunabilir. Mesela bir çobanın gökten sürekli kelime-i şehâdeti işitmesi (vr. 680a) maunete, Müseylime'nin mazmaza ettiği suyun hurmalığı bereketlendirmek yerine kurutması (vr. 616b) ihanete, Satîh ve Şikk adlı kahinlerin gaybden haber vermeleri (vr. 194a-194b) kehanete ve Deccâl'in insan suretine girmiş şeytanları diriltmesi (vr. 640a-640b) istidracı örnektir. Şabeze, yani el çabukluğu ile yapılan hokkabazlık ise gerçekten olağanı aşamayan ama aşmış gibi görünen bir şey olduğu için eserde yer bulmamış olabilir. Zira eserde zikredilen bütün hadiselerde olağanın dışına çıkılması ya da aşılması söz konusudur.

³⁹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 642b.

⁴⁰ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 643a.

⁴¹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 648b.

⁴² Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 646a.

⁴³ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 651b.

⁴⁴ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 649a.

⁴⁵ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 667a.

⁴⁶ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 676b.

⁴⁷ Eserde irhasat kapsamında değerlendirilebilecek hadiseler genellikle "acayip" veya "garip" vakalar şeklinde tarif edilmiştir.

Bir Yahûdînin ahir zaman peygamberinin doğduğunu söylemesi⁵⁰ gibi eserde bunların dışında yer alan olağan dışı/olağanüstü birçok hadise yer almaktadır. Bunlar ya bir mucizenin parçası yahut "acayip" veya "garip" vakalar olarak geçmektedir.

Hz. Muhammed tarafından kimi zaman ondan bağımsız, bazen nübüvvet iddiasının akabinde bazen nübüvvet iddiasıyla ilintisiz, gah olağan gah olağan dışı gah olağanüstü nitelikte olan hadiselerin mucize olarak zikredilmesi, eserde mucize mefhumunun hiçbir somut ölçüte bağlı olmaksızın "Hz. Muhammed'in peygamberliğine ya da üstünlüğünü ispatlayacak herhangi bir delil" olarak algılandığını göstermektedir.⁵¹ Binaenaleyh daha kapsayıcı olması gayesiyle bu çalışmada bunların hepsi "mucizevi olay" olarak tesmiye edilmiştir.

3. Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî'de Mucizevi Olayların İşlevleri

Eserde mucize olarak aktarılan olaylar ister gayet olağan⁵² ister son derece olağanüstü olsun etkileyici bir anlatım tarzıyla kaleme alınmıştır⁵³. Gaye, okuyucunun/dinleyicinin ya şaşkınlığa düşerek ya muhabbeti artarak ya da düşünüp taşınarak anlatılan hadiselerin tesiri altında kalmasıdır. Muhatabın inanç dünyasının istenen doğrultuda ve ölçüde değişmesi ile metnin etkileyciliği arasında pozitif bir kolerasyon vardır. Bu nedenle bol tasvirli,

⁴⁸ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 219a.

⁴⁹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 221a.

⁵⁰ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 211b-212a.

⁵¹ Mucize terimi kelimeler literatüründe delâilü'n-nübüvve kavramına nazaran daha geç tanımlandığı için delil kelimesi ispat anlamının yanı sıra mucize anlamını da yüklenmiştir.

⁵² Hz. Muhammed'in sıfatına müteallik mucizeler arasında yer alan yüksek tevazu sahibi olması gibi ahlaki özelliklerinin anlatıldığı mucizeler diğerleri gibi olağan dışılığı ve olağanüstülüğü pek az içermelerine rağmen bugün siyer yazımında Hz. Muhammed'in önem verilen hususiyetleridir. Metafizik ve olağanüstü olaylara şüpheyle bakılıp Hz. Muhammed'in nübüvvetinin güzel ahlak üzerinden anlatılması/ispatlanması zamanın ruhunun (Al. zeitgeist) aynı hayatın farklı yönlerine odaklanılarak anlatımına sirayet ettiğini göstermektedir.

⁵³ Eser tercüme olduğu için "yazılmıştır", "kaleme alınmıştır", "telif edilmiştir" gibi tabirlerle "tercüme edilmiştir" kastedilmektedir. Bununla beraber telif ile tercüme hem muhteva hem de üslup olarak büyük oranda benzeştikleri için Altıparmak'ın tercümesi için yapılan tespitler çoğu kez Muîn el-Miskîn'in telifi için de geçerli olmaktadır. İki eserin mukayesesi için tezin ilgili bölümüne müracaat edilebilir.

mübalağalı ve tahkiyeli bir anlatım tarzı benimsendiği anlaşılmaktadır. Zira mucizeler şahit olanlar tarafından görme duyusuyla doğrudan algılanırken kitaplardan okuyanlar ya da dinleyenler tarafından tasavvur edilerek özümşenen şeylerdir.

Eserde - vaka şeklinde gerçekleşen - mucizelerin muhtelif müsebbibleri vardır. Bunları maddeler halinde sıralamak mümkündür:

a) Münkirlere karşılık verilmesi.

Mucizelerin en bilinen nedeni münkirleri iskat etmek için gerçekleşmesidir. Adeta bir güç gösterisi şeklinde olan bu mucizelerden bazıları bir meydan okuma karşısında gerçekleşir. Mesela kendi putlarından himmet dileyen Rükâne adlı pehlivanı rabbine sığınan Hz. Muhammed'in güreşte üst üste yenmesi⁵⁴, bir grup insan Hz.Îsâ gibi ölüyü diriltemediğini söyleyince Hz. Muhammed'in Hz.Alî'yi bir ölüyü diriltmesi için göndermesi⁵⁵ ve bir bedevinin abasının altında ne sakladığını sormasına karşılık Hz. Muhammed'in orada ne olduğunu söylemekle kalmayıp olanı biteni de anlatması⁵⁶ böyle mucizelerdir. Kimileri ise onun peygamber olduğuna iman etmek için kendi istedikleri bir mucizeyi şart koşarlar. Söz gelimi Hz. Muhammed'in ayı parmağıyla iki parçaya ayırması⁵⁷ ve kertenkelenin gelip konuşması⁵⁸ kendisinden mucize göstermesini şart koşanların tam istediği şekilde, tabiri caizse ismarlama olarak gerçekleşir.⁵⁹

b) İnançsızların iman etmeleri.

⁵⁴ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 658a-658b.

⁵⁵ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 663b.

⁵⁶ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 679a-679b.

⁵⁷ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 653b.

⁵⁸ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 654b.

⁵⁹ Mucize isteyenler genellikle tabiri caizse şımarıkça tavırlar sergilerler. Mesela bir kavmin, "Bize harikuladeliğ gösterirsen iman ederiz!" dedikten sonra bir ağacın yürüyerek gelmesini, ardından yarısının bölünüp yerine dönmesini, en sonunda da diğer yarısının yerine dönmesini istemişler, Hz. Muhammed de bütün istekleri doğrultusunda mucize göstermiştir. bk. Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 676a-676b.

Bu tip mucizeler yine Müslümân olmayanlara yöneliktir ama bunlarda muhatapları tarafından Hz. Muhammed'e bir meydan okuma ya da ondan spesifik bir mucize talep etme söz konusu değildir. Hz. Muhammed'in muhataplarının Müslümân olmasını hedeflediği bu tip mucizeler, "Senin peygamber olduğunu nasıl bilebilirim?" diyen bedevi için hurma dalının kopup gelmesi ve dalın şehadet etmesi⁶⁰ gibi bazen tek bir kişiye, putperestlerin tapıkları putun Hz. Muhammed'i ve İslâm dinin övmesi⁶¹ gibi bazen bir topluluğa gösterilmiştir. Bazense bir kişi üzerinde gerçekleştirilen bir mucize ile bir topluluğun imana gelmesi amaçlanmıştır. Örneğin Hz. Muhammed yolda karşılaştığı bir siyahi kölenin yüzünü sıvar ve kölenin yüzü bembeyaz olur. Akabinde kavminin yanına dönen kölenin bu halini görenler imana gelirler.⁶²

c) Müminlerin istek ve talepleri.

Mucizelerin muhatapları kimi zaman kafirler değil müminlerdir. Hz. Muhammed onların istek ve talepleri doğrultusunda mucize göstermiştir. Örneğin yeni Müslümân olan bir çift Hz. Muhammed'den küçükken gömdükleri kız çocuklarını diriltmesini talep ederler ve Hz. Muhammed de kızı diriltir. Kabrinden çıkan kız konuştuktan sonra yine yerine döner.⁶³ Keza bir kavim koyunlarının diğer koyunlardan ayırt edilebilmesini ister, Hz. Muhammed de o koyunların kulaklarını siyaha çevirir.⁶⁴ Müminler zaten iman sahibi oldukları için onların mucizeye tanıklık etmelerinden garaz imanlarının kuvvetlenmesidir. Nitekim yine yeni Müslümân olan birinin imanının artması için mucize istemesi üzerine Hz. Muhammed kendi adına ağacı çağırmasını söyler, adamın ağacı çağırması üzerine ağaç yürüyerek gelir ve selam verir.⁶⁵ Kimileyin müminler talep etmese de Hz. Muhammed onların imanlarını

⁶⁰ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 656a-656b.

⁶¹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 278b. Bu tip hadiseler aynı zamanda mucizelerin imana davette son çare değil, asıl metot olarak kullanıldığını göstermektedir.

⁶² Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 661b.

⁶³ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 677a.

⁶⁴ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 675a.

⁶⁵ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 656b.

muhkem tutmak için mucize gösterir. Mesela ashabın yediği kuzunun kemiklerini toplatıp kuzuyu tekrar diriltmesi⁶⁶ böyle bir mucizedir.

ç) Hz. Muhammed'in dua/beddua etmesi.

Bazı mucizeler Hz. Muhammed'in duasından ya da bedduasından tevellüt etmiştir. Yani mucizenin meydana geliş nedeni Hz. Muhammed'in Allah'tan bir şey talep etmesidir. Mesela Hz. Muhammed'in duası sayesinde Enes b. Mâlik'in evladının ve malının çok olması⁶⁷, Ebû Hureyre'nin hurmalarına dua istemesi ve Hz. Muhammed dua ettikten sonra o hurmaların tükenmemesi⁶⁸, Hz. Muhammed'in kendisiyle alay eden Hakem b. Âs'a beddua edince Hakem b. Âs'ın ağzının yamuk kalması⁶⁹, Hz. Muhammed'in beddua ettiği başka birinin karnının yarılip ölmesi⁷⁰, Hz. Muhammed'in duasıyla rüzgarın kaybolan bir deveyi getirmesi⁷¹, keza Hz. Muhammed'in dua ettiği kişinin 94 yaşında saçının sakalının ağırmaması⁷² bu türden mucizelerdir.

d) Bireysel sorunların çözülmesi.

Hz. Muhammed'in bazı kimselerin sorunlarını çözmek adına gerçekleştirdiği mucizeler eserde oldukça fazladır. Bunların kimisi bir sorunu önlemeye yönelik kimisiye var olan bir sorunun halledilmesine yöneliktir: Ümmü Mabe'd'in hasta ve zayıf koyununun süt vermesi⁷³, Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin'in susadıklarında Hz. Muhammed'in dilini emmeleri⁷⁴, davet mektubu verilen elçilerin ertesi gün yataktan gittikleri diyarın dilini öğrenmiş şekilde

⁶⁶ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 664a.

⁶⁷ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 642b.

⁶⁸ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 657a.

⁶⁹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 663a.

⁷⁰ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 669a.

⁷¹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 669b.

⁷² Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 674b.

⁷³ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 402b-403a.

⁷⁴ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 647b.

uyanmaları⁷⁵, Hz. Muhammed'in kılıcı kırılan Ebû Dücâne'ye verdiği ağaç dalının kılıca dönüşmesi⁷⁶, Câbir-i Ensârî'nin kurumuş kuyusundan ve hurma borcundan şikayet etmesi üzerine Hz. Muhammed'in onun kuyusunu ve hurmalığını bereketlendirmesi⁷⁷, Hz. Muhammed'in bir bedevinin kopan elini yerine takması⁷⁸, kör bir adamın gözlerine üfürünce adamın görmeye başlaması⁷⁹, Katâde b. Numân'ın eline verdiği sopanın aydınlık saçarak evinde saklanan cini göstermesi⁸⁰ ve bir çocuğa musallat olan cini çıkarması⁸¹ gibi. Bazen sorunu çözülen bir insan değil, hayvandır. Örneğin Hz. Muhammed'in boğazlanmaktan kurtardığı zayıf deve⁸² ve yavrularını emzirmesi için bağıni çözdüğü tutsak ceylan mucizeleri böyledir.⁸³

e) Bir topluluğa ait sorunların çözülmesi

Hz. Muhammed'in bir topluluğun sorunlarını çözmek adına gerçekleştirdiği mucizeler de eserde oldukça fazladır. Bunların kimisi bir sorunu önlemeye yönelik kimisiyse var olan bir sorunun halledilmesine yöneliktir: Hudeybiye'de susuzluk sıkıntısı ortaya çıkınca Hz. Muhammed'in mazmaza ettiği suyu kuyuya katmasıyla kuru kuyunun suyla dolması, parmaklarından çeşme gibi su akıtması ve duasıyla yağmur yağdırması⁸⁴, az olan yemeği bereketlendirmesi suretiyle yemeğin 1000'e yakın kimseyi doyurması⁸⁵, bir çanak yemekle ve bir

⁷⁵ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 528b.

⁷⁶ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 438b.

⁷⁷ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 646b.

⁷⁸ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 659b.

⁷⁹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 664b.

⁸⁰ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 667a.

⁸¹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 668a.

⁸² Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 661a.

⁸³ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 671a-671b.

⁸⁴ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 520a.

⁸⁵ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 657a.

bardak sütle ashâb-ı suffedeki tüm açları doyurması⁸⁶, Tebûk gazvesinde orduyu doyurmak için yemeği bereketlendirmesi⁸⁷, yapılan bir mescid için kütük ihtiyacı zuhur edince kesilmiş kütükleri Mekke'den Medîne'ye kadar kanatlandırıp getirtmesi⁸⁸, aç olan ehl-i beytinin doyması için gökten sofrayı indirmesi⁸⁹ gibi.

f) Hz. Muhammed'in korunması.

Bazı mucizeler Hz. Muhammed'in karşı karşıya kalabilmesi muhtemel bazı problemlerin önlenmesi için "iradi" değil, "gayr-ı iradi" olarak gerçekleşmiştir. Başka bir deyişle, mucize bizzat Hz. Muhammed tarafından gerçekleştirilmez ama mucize onun için gerçekleşir. Mesela Hz. Muhammed'in yorgunluktan devesinin üzerinde uykuya dalmasıyla onun yüzüne çarpmamak için ağacın ortadan ikiye bölünmesi⁹⁰, vakit namazını kaçırmaması için güneşin hareketini durdurması⁹¹, ayakkabısına giren yılanı bir kuşun gelip dışarı düşürmesi⁹², güreştiği pehlivanın aklındaki hileyi Cebrâîl'in haber vermesi⁹³, Velîd b. Mugîre öldürmeye niyetlenince ona görünmez olması⁹⁴ ve ona zarar vermeye gelen Ebû Cehil'in kendisi ile arasında ateşten bir sandık görmesi⁹⁵ böyle mucizelerdir.

g) Siyasi mesaj.

⁸⁶ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 657a.

⁸⁷ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 657b.

⁸⁸ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 675a.

⁸⁹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 679a.

⁹⁰ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 656b.

⁹¹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 669a-669b.

⁹² Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 661b.

⁹³ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 663a.

⁹⁴ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 677a.

⁹⁵ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 674b.

Eserdeki bazı mucizeler, gelecekte verilen haberlerin tahakkuk etmesi gibi o anda şahit olanlar için değil, sonradan algılayacaklar için gerçekleştirilmiştir. Bunlardan bir kısmı Müslümânlar için siyasi mesajlar taşırlar; çünkü Hz. Muhammed siyasi bir karara işaret etmek için mucize gerçekleştirmiş gibidir. Örneğin Hz. Muhammed'in İslâm topraklarının batıda ve doğuda ulaşacakları yerleri⁹⁶, Hz.Ömer varken fitnenin zuhur etmeyeceğini⁹⁷ ama Hz.Osmân'ın ileride öldürüleceğini⁹⁸, Ammâr b. Yâsir'in ehl-i bâğî⁹⁹ tarafından katledileceğini¹⁰⁰ haber vermesi, siyasi olayları bildirdiği mucizelerdir. Hz. Muhammed'in avucuna aldığı taşların önce kendi avucunda tesbih etmesi, ardından taşları sırasıyla Hz.Ebû Bekir'e, Hz.Ömer'e, Hz.Osmân'a ve Hz.Alî'ye¹⁰¹ vermesi ve onların avuçlarında da tesbih etmeleri hulefâ-i râşidînin sırasına işaret etmektedir. Öyle ki ardından taşları Ebû Zerr alınca taşlar sessiz kalır. Ebû Zerr, "Neden tesbih etmediler?" diye sorunca Hz. Muhammed, "Senin hulefâ-i râşidîn gibi olman mümkün değildir!" diye cevap verir.¹⁰² Bunların yanı sıra Hz. Muhammed'in hilafetin kendisinden sonra 30 yıl süreceğini haber verdiği bir mucizesi de vardır.¹⁰³

ğ) Dolaylı Yoldan Gerçekleşenler.

Eserde Hz. Muhammed'in büyük dedesi Adnân'ın düşman tarafından sıkıştırılmışken Allah'tan yardım istemesi üzerine dağdan bir elin çıkıp onu dağın tepesine çıkarması ve düşmanlarının helak olması Hz. Muhammed'in mucizesi olarak anlatılır.¹⁰⁴ Filhakika bizzat onun tarafından

⁹⁶ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 643b.

⁹⁷ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 644a.

⁹⁸ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 644a.

⁹⁹ Burada ehl-i bâğî, yani yoldan sapmışlar olarak kastedilen Muâviye b. Ebî Süfyân ve takipçileridir.

¹⁰⁰ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 644a.

¹⁰¹ Bu sıralama eserdeki birçok olayda görülür. Bu dört sahabenin olduğu bir hadise gerçekleşirken vaka ekseriyetle onların halife oluş sırasına göre medyana gelir.

¹⁰² Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 655b.

¹⁰³ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 644a.

¹⁰⁴ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 160a.

gerçekleştirilmemiştir; onun hürmetine gerçekleşmiştir. Bu mucizeler Ukayl b. Ebî Tâlib'in dağa, "Beni peygamber gönderdi, bana su ver!" demesiyle dağın cevap vermesi¹⁰⁵ ve Zeyneb b. Ümmü Seleme'nin Hz. Muhammed'in abdest suyu artığını yüzüne saçmasıyla 90 yaşında yüzünün yaşlanmaması¹⁰⁶ gibi onun mübarekliğinin başka kimselerde tecelli etmesidir. Enes b. Mâlik'in misafirleri gelince Hz. Muhammed'in yüzü değdiği için yanmayan mendili ateşin içine atarak temizlemesi¹⁰⁷, kuyunun içine Hz. Muhammed'in tükürüğü ilave edilerek suyunun tatlandırılması¹⁰⁸, Ümmü Seleme'nin Hz. Muhammed'in terini bir şişeye koyup yeni gelin olacak birinde koku olarak kullanması ve o kokunun hiç çıkmaması¹⁰⁹ gibi Hz. Muhammed'e tevessülen başkaları elinde gerçekleşen harikulade olaylar da bu gruba dahil edilebilir.

h) Diğer nedenler.

Buraya kadar sayılan gerekçeler dışında mucizelerin neden gerçekleştiğinin açık olmadığı ya da salt Hz. Muhammed'in üstünlüğünün gösterilmesi amaçlandığı izlenimi veren bir hayli mucize vardır. Hz. Muhammed'in başının üzerinden kuş geçmemesi, gölgesinin yere düşmemesi, dışkısını yerin yutması¹¹⁰, sırtında iki omzu arasında arka tarafını görmesine yarayan iki gözü olması¹¹¹, gelen kavimlere kendi dilleriyle konuşabilmesi¹¹² gibi özelliklerinin yanı sıra kaybettiği iğneyi ararken bulamayan Hz. Âişe'nin Hz. Muhammed gelince yüzünün nuru sayesinde iğneyi bulması¹¹³, yabani hayvanların Hz.

¹⁰⁵ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 655b.

¹⁰⁶ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 679b.

¹⁰⁷ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 645a.

¹⁰⁸ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 646b.

¹⁰⁹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 648a.

¹¹⁰ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 648b.

¹¹¹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 645b.

¹¹² Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 647b.

¹¹³ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 645a.

Muhammed'e elçi olarak konuşması için kurt göndermeleri¹¹⁴, başka bir kurdun Ebû Süfyân ile konuşup Hz. Muhammed'e iman etmesini söylemesi¹¹⁵, devekuşuna binmiş bir cinin ve Dımâr adlı bir putun haber vermesiyle bir topluluğun Hz. Muhammed'e iman etmeleri¹¹⁶ gibi vakalar sadece Hz. Muhammed'in faikiyetini vurgulamak amacıyla anlatılmış olabilir.

Görüldüğü üzere mucizeyi gösteren Hz. Muhammed, bir başkası ya da doğrudan Allah olmaktadır. Mucizenin muhatapları ise inananlar ya da inanmayanlar, tek bir kişi yahut topluluk, o anda tanık olanlar veya rivayetle öğrenenler, yani gaip muhataplardır. Burada altı çizilmesi icap eden husus, mucizelerin gerçekleştirilme nedenleriyle mucizelerin anlatılma nedenlerinin aynı şey olmadığıdır. Örneğin şakk-ı kamer mucizesinde Hz. Muhammed'in maksadı muhataplarını hak peygamber olduğuna ikna etmektir; fakat bu rivayet İslâm dininin hak din olduğunu iddia etmek, Hz. Muhammed'in fiziksel alemin sınırlarını alt üst edecek şeyleri bile yapabildiğini ispatlamak, kafirlerin çok büyük bir mucize gördükleri halde küfürlerini nasıl sürdürdüklerini belgelemek veya çekilen uzay fotoğraflarında ayda çatlak görülmesinin sebebinin izah etmek gibi pek çok gayeye matuf olarak aktarılabilir.

Mucizevi olayların eserdeki en büyük işlevi ise, peygamberlerin derecelerinin tayin edilmesinde bir ölçüt olarak kullanılmasıdır. Bunun hakkında ayrı bir bölüm olduğu için mucizenin bu fonksiyonuna yukarıdaki tasnifte yer verilmemiştir.

4. Mucizevi Olayların Peygamberlikte Üstünlük Kıstası Olarak Kullanılmaları

Ehl-i kitâb ile Müslümânlar arasındaki anlaşmazlığın ana konusu Hz. Muhammed'in nübüvvetidir. Zira Müslümânlar için Hz. Muhammed'den önce gelen peygamberlere inanmak imanın bir şartıyken¹¹⁷ Hıristiyanlar ve Yahûdiler Hz. Muhammed'in nübüvvetini inkar etmişlerdir.¹¹⁸ Henüz Kurân-ı

¹¹⁴ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 671b-672a.

¹¹⁵ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 655a.

¹¹⁶ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 660b.

¹¹⁷ el-Bakara 2/136.

¹¹⁸ İmâm Gazzâlî (v. 505) Hz. Muhammed'in nübüvvetini inkar edenleri üç gruba ayırır. Biri onun sadece Araplara gönderildiğini ileri süren Hıristiyanlardır. İkinci grup, Hz. Mûsâ'dan sonra peygamber gelmediğini iddia eden Yahûdilerdir. Üçüncü grup ise neshi

Kerîm nazil olmaya başlamadan kendilerini Tanrı'nın seçilmiş kulları olarak gören ehl-i kitâb¹¹⁹, Hz. Muhammed'in tebliğinden haberdar olduktan sonra bu tutumlarını sadece müşrik Araplar üzerinde değil¹²⁰, Müslümân Araplar üzerinde de devam ettirmişlerdir.¹²¹ Hz. Muhammed'in tebliğinden sonra Müslümânlar da kendilerini savunmaya geçmişler, iki din mensuplarının birbirlerinin dinlerine olan eleştirinin ana omurgasını nebilerin kıyaslanması oluşturmuştur.¹²² Hicri I. asırda çeşitli din ve inanç sahibi milletlere hakim olan Müslümânlar bu milletlerin kendi inançlarında bulunan peygamber ve azizler hakkında birçok mucizevi menkıbeler anlattıklarına şahit olmuşlar¹²³, hicri III. asrın ilk yarısına gelince kendi peygambelerinin nübüvvetini ispat sadedinde eserler kaleme almışlar ve bunlara a'lâmü'n-nübüvve, alâmâtü sıdkı'r-rasûl, âyâtü'n-nebî, isbâtü'r-rusul, el-hucce ve'r-rusul isimlerini vermişler, ikinci yarısında ise bunları el-hucce ve'n-nübüvve, delâilü'n-nübüvve ve emârâtü'n-nübüvve adlı eserler takip etmiştir.¹²⁴

onaylamalarına karşın Hz. Muhammed'in nübüvvetini inkar edenlerdir. bk. Gazzâlî, *İtikadda Orta Yol*, çev. Osman Demir (İstanbul: Klasik Yayınları, 2012), 167-172.

¹¹⁹ "Yahudilerin ve Hıristiyanlar Adem, Nuh, İbrahim, İsmail, İshak, Yusuf, Musa, Harun, Davut, Süleyman, Zekeriya, Meryem, İsa gibi peygamberler ve önemli şahsiyetler üzerinden diğer dinlerdekilere baskı yapıyordu. Yahudiler kendilerini öteden beri Tanrı'nın seçilmiş kulları olarak görüyordu. Hıristiyanlar ise İsa Mesih'i kabul etmeyi seçilmişliğin bir parçası haline dönüştürerek kurtuluşu Mesih'e inanma şartına bağlamışlardı." bk. Mahmut Aydın - Asım Duran, *Kur'an ve Hıristiyanlar* (Kuramer, 2019), 213.

¹²⁰ Kurân'da yer alan Nûh ve Yûsuf kıssaları Tevrâtla çok benzerdir. Âd, Semûd, Sebe, Medyen ve Lokmân kıssaları yer, kaynak ve rivayet olarak Araplara aittir. Tevrat'ta geçen bazı kıssalar Kurân'da olmadığı gibi Kurân'daki İbrâhîm kıssası da (zürriyetini Beytül-harâma yerleştirmesi, İsmâîl ile Kabe'yi inşası, hac geleneklerini belirlemesi, putlarla ilgili kavmine karşı tutumu ateşe atılışı vs) Tevrât'ta yer almaz. İlgili konu için bk. M. İzzet Derzeve, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, çev. Mehmet Yolcu (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011), 1/293-297. Müşrik Arap toplumunun, Hz. Muhammed'in tebliğini "öncekilerin masalları" (bu ifadeyle bu kıssaları Hz. Muhammed'in vahiy yoluyla öğrendiğine inanmadıkları kastedilir) olarak değerlendirmeleri bk. el-Enâm 6/25, en-Enfâl 8/31, el-Furkân 25/5; Hz. Muhammed'den önceki peygamberler gibi mucize getirmesini istemeleri bk. el-Enbiyâ 21/5, el-Kasas 28/48, el-İsra 17/90-93; peygamberlik geleneği geçmişinde yaşanmış kıssaları sormaları bk. Yûsuf 12/7, el-Kehf 18/22, el-Kehf 18/83 önceki milletlerden ve peygamberlerden ana hatlarıyla ya da detaylarına varıncaya kadar haberdar olduklarını ve nübüvvet kurumunu ciddiye aldıklarını göstermektedir.

¹²¹ Bu duruma Kurân-ı Kerîm'de de işaret edilmektedir. bk. el-Bakara 2/111 ve en-Nisâ 4/123.

¹²² Mesela Abdullâh b. Sebe, "Dünyaya yeniden dönmeye Muhammed İsâ'dan daha layıktır" demiştir. bk. Ethem Ruhi Fiğlalı, "Abdullah b. Sebe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/133.

¹²³ Adem Apak, *Siyer Araştırmaları* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2016), 146.

¹²⁴ Erdiñç Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 79-80.

Din mensupları arasındaki rekabetin nebiler üzerinde, nebilerin de getirdikleri mesajlardan ziyade gösterdikleri mucizeler üzerinde cereyan ettiği, telif edilen eserlerde Hz. Muhammed'in nübüvveti anlatılırken nelere yoğunluk verildiği dikkate alınarak tespit edilebilir. Mesela Süyûtî (v. 911) her peygambere verilen mucizelerin ve üstün vasıfların ya benzerlerinin ya da daha üstününün Hz. Muhammed'e verildiğini zikretmiş¹²⁵, Hz. Muhammed'de görülüp diğer peygamberlerde görülmeyen mucizeler için ayrı bir bölüm açarak kitabında 80 küsur mucizesine yer vermiştir.¹²⁶ Kâdî İyâz (v. 544) meşhur *Şifâ*'sında peygamberler içinde en çok mucizesi olanın Hz. Muhammed olduğunu, ayrıca onun mucizelerinin diğer peygamberlerin mucizelerinden daha büyük ve etkili olduğunu beyan etmiştir.¹²⁷ Nitekim eserinin büyükçe bir bölümünü Hz. Muhammed'in mucizelerine ayırmış ve onları mahiyetlerine göre kategorize etmiştir.¹²⁸ İsmâîl Hakkı Bursavî de (v. 1137) *Rûhu'l-beyân* adlı tefsirinde Hz. Muhammed'in üstünlüğünü mucize ile temellendirmiştir: "O, diğer peygamberlerden pek çok bakımdan üstündür. Zira ona, hiçbir peygambere verilmeyen üç binden fazla mucize verilmiştir."¹²⁹

İslâm dininin hak ve üstün olduğunu Hz. Muhammed'in gösterdiği mucizeler yoluyla ispatlayan¹³⁰ teliflerin başında delâilü'n-nübüvve türü altında ele alınan eserler gelmektedir. Bu türün en meşhur örneklerinden biri olan *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* baştan sona incelendiğinde eserin telif sebebinin Hz. Muhammed'in nübüvvetinin hak olduğunun delillendirilmesi olduğu açıkça görülebilir. Delillerin tamamına yakını mucizevi olaylardır. Aktarılan hadiselerde vurgulanan ise Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerden ve ümmetinin de diğer ümmetlerden mertebeye üstünlüğüdür. Bu üstünlük,

¹²⁵ bk. Ebu'l-Fazl es-Suyûtî, *Kifâyetü't-tâlibi'l-lebîb fî Hasâisi'l-habîb* (Haydarabad: Daîretü'l-Maârifî'n-Nizâmiyye, 1320), 2/179.

¹²⁶ bk. *Kifâyetü't-tâlibi'l-lebîb fî Hasâisi'l-habîb*, 2/174.

¹²⁷ bk. Kâdî İyâz, *eş-Şifâ bi-ta'rîfi Hukûki'l-Mustafâ*, thk. Ali Muhammed Bicavi (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1977), 1/523.

¹²⁸ bk. *eş-Şifâ bi-ta'rîfi Hukûki'l-Mustafâ*, 1/341-533.

¹²⁹ İsmâil Hakkı Bursevî, *Rûhu'l Beyân*, çev. Ömer Çelik vd. (İstanbul: Erkam Yayınları, 2005), 2/468.

¹³⁰ Tarih sahnesinde bunu yapanlar elbette sadece Müslümânlar değildir. Örneğin Spinoza Yahûdîlerden bahsederken şöyle der: "Dönemlerinde güneş, ay, toprak, hava, su vs. gibi görünür tanrılara tapınan paganları ikna etmek istiyorlardı. Onlara bu tanrıların güçsüz, istikrarsız ya da değişken niteliklerini ve görünmez bir Tanrı'nın hakimiyeti altında olduklarını göstermek için kendi mucizelerini anlatıyorlardı." bk. Benedictus Spinoza, *Teolojik-Politik İnceleme*, çev. Cemal Bâli Akal - Reyda Ergün (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2016), 119.

şüphesiz geçmiş peygamberlere iman etmeyen için bir şey ifade etmeyeceği için burada muhatapın ehl-i kitâb olduğu barizdir. Eser, mucize¹³¹ ya da rivayet adı altında Hz. Muhammed'in kendinden önce gönderilmiş enbiyaya faikiyetini vurgulayan pek çok vaka, görüş ve işaret ihtiva etmektedir.¹³²

4.1. Nûr-ı Muhammedî Akidesi

Eserin temel izleklerinden birisi nûr-ı Muhammedî akidesidir. Bu akideye göre Hz. Muhammed'in nuru hem ilk yaratılıştır hem de kainatın yaratılma nedenidir. Buna istinaden yaratılış (İ. genesis), evrenin meydana gelişi (İ. cosmology) ve insanlığın türeyişi (İ. anthropogeny) Muhammedî nur ile temellendirilmiştir. Nûr-ı Muhammedî, Hz.Âdem'in dünyaya gönderilmesiyle birlikte babadan oğula geçerek¹³³ Hz. Muhammed'e kadar ulaşır. Onun nurunu taşıdığına farkında olan peygamberler bu nurun kendi soylarından sorunsuz bir biçimde tecessüm etmesini, tebliğ vazifelerinin yanı sıra başka bir görev olarak addettikleri anlaşılmaktadır. Mesela Hz.Âdem vefat etmeden evvel Hz.Şîs'e bu nuru emanet olarak bıraktığını söyler:

"Âdem 'aleyhi's-selâm Şîs 'aleyhi's-selâma vaşiyet idüp, 'Fahır-ı 'âlem şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ nûrı sende emânetullâhdur. Şakın hâtûnlaruñ pākizesinden ğayrı yere taķarrub itme' didikden şoñra ol hâzretüñ virdi lisânında ve maħâbbeti ķalbinde şâbit ü dâim oldu, âķir-i 'ömrine dek."¹³⁴

Başka bir rivayette Hz.İbrâhîm oğlu Hz.İsmâîl'in eşinin kendisine olan davranışından memnun kalmaz ve ondan boşanmasını ister. Diğer

¹³¹ Mucize mefhumunun eserde "Hz. Muhammed'in peygamberliğine ya da üstünlüğüne delil teşkil edebilecek herhangi bir delil" anlamında kullanıldığı daha önceki bölümlerde açıklanmıştır.

¹³² Makalenin hacminin gereksiz yere büyümemesi amacıyla meramı anlatacak kadar örnekle iktifa edilecektir.

¹³³ Eserde nurun geliş sırası şöyledir: Âdem - Şîs - Enûş - Kînân - Mehlâ'îl - Yârid - Ahnûh/İdrîs - Metûşelah - Lâmek - Nûh - Sâm - Arfaħsad - Âbir/Hûd - Şâleh - Fâleh - Eşrû/Eşbû/Sâri - Argavâ - Nâhûr - Târah/Âzer - İbrâhîm - İsmâîl - Kaydâr - Haml - Nâbit - Hemeysa - Üded - Adnân - Me'add - Nizâr - Mudar - İlyâs - Müdrîke - Huzeyme - Kinâne - Nadr - Mâlik - Fîhr - Gâlib - Lüey - Ka'b - Mürre - Kilâb - Kusayy - Abdulmenâf - Hâşim - Abdulmuttalib - Abdullâh - Muhammed. bk. Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 176a. Eserde birinci rûknü boyunca Hz.Âdem'den Hz. Muhammed'e aktarılmakta olan nur mütemadiyen babadan oğula intikal etmektedir. Nuru taşıyan erkek, eşini hamile bırakınca bu nur taşıyıcı olan erkeği terk edip 9 ay süreyle eşinde kalmakta, ardından yeni doğan erkek çocuğa geçmektedir.

¹³⁴ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 182a.

hanımından oldukça memnundur ve bu nuru 9 ay müddetçe onun taşımaya layık olduğunu söyler.¹³⁵

Hız. İsmâîl de bu müjdeli haberi eşiyile paylaşır:

"Hâtirîñ hoş tüt, eşik sensin, ol hâzretüñ nûrı saña müyesser olur' dedi.
Fî'l-hakîka ol nûr-ı şerîf Hâlenüñ rahmine intikâl idüp kaldı."¹³⁶

Peygamberlerin kendilerinden sonra gelenleri ya da gelecek olanları müjdelemesi hususu, vahyin kendisinden sonra da devam edeceğinin işareti olduğu kadar, sonraki neslin kendilerine elçi olarak gelen kişilere karşı tepkilerini ortadan kaldırmak için de söylenmiş olabilir.¹³⁷ Ancak bu akide çerçevesinde ön plana çıkan husus, nûr-ı Muhammedî'nin intikaliyle Allah'ın dininin de kemale ermesidir. Eserin bir yerinde bu, analogi yoluyla anlatılmıştır:

"Hakîkat-i dîni hâzret-i Hakk celle ve 'alâ' rûz-ı ezelde enbiyâ' 'aleyhimü's-selâma havâle itdi. Cümle enbiyâ'-i 'izâm sa'y idüp anuñ itmâmı hâzret-i hâtemü'l-enbiyâ' Muhammed Muştafâ 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm ile müyesser oldu. Bunuñ mişli buğdaya nazar eyle. Evvelâ pâk iderler, tâ kim nân ola kaç üstâd elinden geçer. Evvel ğırbâle vaz' idüp ğırbâlden geçürmege bir kimesne ta'yin olunur. Biri dağı degirmende un ider. Ve biri dağı hamir idüp biri tennüre qor, tamâm ola. Pes hâzret-i Âdem 'aleyhi's-selâm zamânından tâ 'îsâ 'aleyhi's-selâm zamânına dek emr-i dîne hıdmet itdiler. Çün kim nevbet hâtemü'l-enbiyâ'ya irişdi, tennür-ı maħabbetde ol nânı pişürüp, *el-yevme ekmeltu lekum dînekum*¹³⁸ cümle halkı ziyâfete da'vet idüp, *bu'îstu ile'l-halki kâffeten* ya'nî cümle halka ba's olundum, hemân bîminnet ol nândan kuvvet idinüp kuvvet-i rûhâniyye tahşil ideler. Ve menzil-i maqşudlarına vâşil olalar."¹³⁹

Eserde birçok olay nûr-ı Muhammedî akidesince izah edilmiştir. Örneğin Hz.Âdem zellesinden dolayı melekler tarafından tutulup çıkartılmak

¹³⁵ Nûr-ı Muhammedî akidesine istinaden kaleme alınan birçok eserde olduğu gibi bu eserde de nurun sadece "temiz ve taşımaya layık olan" kimselerce aktarılabildiği anlatılırken Hz.İbrâhîm'in babası Âzer'in putperest olmasına rağmen nuru taşımaya ve intikal ettirmesi konusu atlanmıştır.

¹³⁶ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 157a-157b.

¹³⁷ Namık Kemal Okumuş, *Müslüman Kültürün Ehl-i Kitap Kaynakları* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 148.

¹³⁸ el-Mâide 5/3

¹³⁹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 33b-34a.

istendiğinde bir ağaçtan diğer ağaca sarılmak suretiyle Allah'tan bağışlanma ister. Allah'ın rahmeti ise Hz.Âdem'in cennette gördüğü Hz. Muhammed'in nurunu hatırlayıp onun varlığına tevessülen af dilemesiyle tecelli eder:

"Cümle enbiyâ'yı zıkr idüp âhîr rahmeten li'l-âlemîn ve seyyidü'l-mürselîn Muḥammed Muşţafâ şallallâhu 'aleyhi ve sellem ḥâṭırına getirüp eyitdi ki 'Yâ rabbî, va'd itdüñ ki nesliñden bir peygamber getirürem. Her bâr ki senden bir zelle şâdır ola anuñ dâmen-i şefâ'atine yapış, ḥalâş olursın. Ol nebî ḥürmetine baña rahm eyle' didi. Pes Ḥaḳḳ te'âlâ buyurdi ki 'Yâ Âdem, baña 'azîm şefî' getürdüñ. Saña her ne dilerseñ virmek lâzım oldı'."¹⁴⁰

Bilahare Allah Hz.Âdem'i yeryüzüne halife olarak gönderdiğinde Hz.Âdem'in tevbesinin kabul olunması, kendi soyundan gelecek olan Hz. Muhammed'in şefaatine sığınmasıyla gerçekleşir:

"'Yâ Allâh, Muḥammed ḥürmeti içün beni yarlıga' didi. Ḥaḳḳ te'âlâ buyurdi ki 'Muḥammedi neden bildiñ.' Âdem eyitdi, 'Yâ rabbim, baña rûḥ nefḥ itdikde gözüm açdum. Sâḳ-i 'arşda gördüm ki *lâ ilâhe illallâh muḥammedun rasûlullâh* yazılmış. İsmüñe muḳârin itdügüñden bildüm ki katıñda sevgilüdür.' Ḥaḳḳ te'âlâ buyurdi ki 'Zürriyâtıñdan bir peygamber. Ol olmasa seni ve evlâdıñı ḥalk itmez idüm. Anı şefî' ittiḥâz itdîñ. Seni yarlıgadum ve günâhıñ bağışladum'."¹⁴¹

4.2. Hz. Muhammed ve Diğer Peygamberler Arasındaki Ontolojik Bağ

Diğer peygamberler Hz. Muhammed'in sadece nurundan yaratılmamış, varlıkları onun varlığıyla değer kazanmıştır:

"Mülk ü melek anuñ nûri ve cân u cihân anuñ naẓar-ı luṭfıyla manzûrdur. Ve enbiyâ' u evliyâ' ol nûrdan iḳtibâs itmişlerdür. Necât-ı Nuh ve vefâ'-ı Ḥalîl ve şafâ'-ı İsmâ'il ve 'izzet-i Ya'kûb ve şihḥat-i Eyyûb ve necât-ı Yûsuf ve icâbet-i Yûnus ve tebcil-i Mûsâ ve İncil-i 'İsâ ve şafvet-i Yahyâ cümle anuñ zât-ı sûtüde-i şifâtından iktisâb olunmuşdur."¹⁴²

Keza diğer peygamberler ona hizmet etmekle şeref bulurlar:

¹⁴⁰ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 95b.

¹⁴¹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 99b.

¹⁴² Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 27b.

"Âdem 'aleyhi's-selâm aña mütâbe'atden dem urur. İdrîs 'aleyhi's-selâm şuffa-i tedrîsinüñ mu'îdidür. Nûh 'aleyhi's-selâm hayl ü haşeminüñ keştibânıdır. İbrâhîm 'aleyhi's-selâm ebnâ'-ı sebîlinüñ muzîfidür. İsmâ'il 'aleyhi's-selâm teslîm-i fermânı ve muhtâc-ı kurbânıdır. İshâk 'aleyhi's-selâm müştâk-ı dîdârıdır. Ya'kûb 'aleyhi's-selâm mu'tekef-i beyt-i ahzânıdır. Yûsuf 'aleyhi's-selâm taht-ı baht ve kaşr-ı Mısrınıñ şâdânıdır. Mûsâ 'aleyhi's-selâm nedîm-i haremîdür. Dâvûd 'aleyhi's-selâm râzinüñ perdedârıdır. Süleymân 'aleyhi's-selâm hâmil-i livâ'-i 'âlisidür. Yûnus 'aleyhi's-selâm baht-ı nî'metinüñ garîkidür. İskender tîlîb-i zülâl-i vişâlidür. Loqmân hikmeti süfresinüñ loqmahvârıdır. Yahyâ 'aleyhi's-selâm şevk-ı vişâlinüñ gâmküsârıdır. 'İsâ 'aleyhi's-selâm kudûminüñ mübeşşirîdür."¹⁴³

Kurân-ı Kerîm'de diğêr peygamberlerle ilgili bulunan ayetler Hz. Muhammed'in hürmetine istinaden izah edilmiştir:

"Hakık te'âlâ Âdem 'aleyhi's-selâmı iştîfâ' idüp, *innallâheştâfâ âdeme*¹⁴⁴ buyurduğı anuñ 'izzetinedür. Ve İbrâhîm 'aleyhi's-selâmı halîl ittihâz idüp, *ve'ttehzallâhu ibrahîme halîlen*¹⁴⁵ fermânı anuñ berekâtıyladır. Ve Mûsâ aleyhi's-selâm kelîm olup, *ve kellemallâhu mûsâ teklîmen*¹⁴⁶ anuñ şemâ'ilinden bir şemmedür. Dâvûd 'aleyhi's-selâm, *yâ dâvûdu innâ ce'alnâke halîfeten fi'l-arâ*¹⁴⁷ anuñ hürremin luftından bir hüşedür. Rihi Süleymân 'aleyhi's-selâm teşhîr kılup, *ve lisuleymâne'r-rîha ğuduvvuhâ şehru ve revâhuhâ şehr*¹⁴⁸ anuñ şofra-i in'âmından bir nî'metdür. Zekerîyyâ 'aleyhi's-selâmuñ beşâreti, *innâ nubeşşiruke bigülâmin*¹⁴⁹ anuñ in'âmından bir nî'metdür. Yahyâ 'aleyhi's-selâma kitâb virüp, *yâ yahyâ ğuzi'l-kitâbe bikuvvetin*¹⁵⁰ anuñ şecerresinden bir şemeredür. 'İsâ 'aleyhi's-selâmuñ semâ'ya 'urücü, *yâ 'isâ innî muteveffike verâfi'uke*

¹⁴³ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 29a.

¹⁴⁴ Âl-i İmrân 3/33

¹⁴⁵ en-Nisâ 4/125

¹⁴⁶ en-Nisâ 4/164

¹⁴⁷ Sâd 38/26

¹⁴⁸ Sebe 34/12

¹⁴⁹ Meryem 19/7

¹⁵⁰ Meryem 19/12

*ileyye*¹⁵¹ bustânından bir güldür, *şallallâhu 'aleyhi ve 'alâ cemî'i'l-enbiyâ'i ve'l-murselin*.¹⁵²

Diğer nebilere Hz. Muhammed'in varlığı ve ona hizmet ile şeref bulurken Hz. Muhammed'in de kendinden önce yaşamış olan sair peygamberlerin en iyi özellikleriyle ve en güzel ahlaki hususiyetleriyle mücehhez olduğu ifade edilir:

"Melik eyitdi, 'Ey güzide-i 'Arab, ol vakit geldi ki senüñ evlâdından bir kimesne dünyâya gele, Âdem-şıfat Şîş-nisbet İdris-rif'at Nûh-da'vet İbrâhîm-ğullet İsmâ'îl-fidyet Ya'kûb-mihnet Yûsuf-şabâhat Mûsâ-mükâlemet Dâvûd-ğılâfet Süleymân-ğaşmet Lokmân-ğikmet İskender-ğukûmet Zekeriyâ-ğıdmet Yahyâ-işmet 'İsâ-ğahâret bülendmakâm Muhammed nâm 'aleyhi efđalü'ş-ğalavât ve's-selâm zuhûra gelecekdür."¹⁵³

"cemî-i ahlâk-ı hamîde ve evşâf-ı pesendide ol hâzretde mevcûd idi. Hakk te'âlâ kendinüñ gökçek halk itdüğü halkı birer ikişer enbiyâ'da emânet kodı. Muhammed şallallâhu 'aleyhi ve sellem anlaruñ cümle ahlâkın tetebbu' idüp kendide cem' itdi (...) Âdem 'aleyhi's-selâmdan tevbe ü istigfâr ve Nûh 'aleyhi's-selâmdan şükür ve İbrâhîm 'aleyhi's-selâmdan ħilm ve İsmâ'îl 'aleyhi's-selâmdan 'adl ve Mûsâ 'aleyhi's-selâmdan ihlâş ve Dâvûd 'aleyhi's-selâmdan i'tizâr ve Süleymân 'aleyhi's-selâmdan tevâzu' ve Ya'kûb 'aleyhi's-selâmdan ħüsni zann ve Eyyûb 'aleyhi's-selâmdan şabır ve 'İsâ 'aleyhi's-selâmdan zühd ahz idüp bundan ziyâde nice ahlâk anda mevcûd oldu, tâ kim, *inneke le'alâ ħulûkin 'azîm*¹⁵⁴ anuñ şânında nâzil oldu."¹⁵⁵

4.3. Mirac

Eserde mirac bahsine genişçe yer verilmiştir. Bu hadiseye ayrıntılarıyla yer verilmesinin nedeni, miracın makamların en yücesi olmasına rağmen diğer siyer yazarlarının buna gereken önemi vermemeleridir.¹⁵⁶ Halbuki miracın

¹⁵¹ Âl-i İmrân 3/55

¹⁵² Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 29b.

¹⁵³ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 29b.

¹⁵⁴ el-Kalem 68/4

¹⁵⁵ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 649a-649b.

¹⁵⁶ Mezkur eserde mirac hakkında birçok kaynaktan malumat toplandığı ve bu hususiyetinin eseri diğer siyerlerden ayrıcalıklı hale getirdiği şöyle ifade edilmiştir: "bu makâm gayet makâmâtüñ ulusu iken ehl-i siyer igmâz itmışlerdür. Ve bu faķir-i ħaķir bu bâbda ne deñlü

peygamberler de dahil hiçbir varlığın asla ulaşamadığı ve ulaşamayacağı bir yücelik mertebesi olduğu ifade edilmiştir:

"Dağı bizüm resûlümüz şallallahu 'aleyhi ve sellem sâir enbiyâ' üzere fażîleti iki nesne iledür. Biri dünyâda mi'râc ile ve biri âhîretde şefâ'at ile."¹⁵⁷

Hız. Muhammed'i miracıyla diğer peygamberlerden üstün kılan şey, gök tabakalarında diğer peygamberlerden daha yukarıya çıkması, Allah'a Cebrâil de dahil hiçbir varlığın yakınlaşmadığı kadar yakınlaşmasıdır.¹⁵⁸ Çokluk'tan bir'liğe doğru yapılan bu yolculuğun adım adım nasıl gerçekleştiği ve gerçekleşen olayların hikmetleri ayrıntılarıyla verilmiştir. Kıyas örneği olarak çoğunlukla Hz.Mûsâ'nın kıssası kullanılmıştır:

"Enbiyâ' 'aleyhimü's-selâmî hazret-i sultân-ı enbiyâ' semâvâtda görmek delîldür ki derecesi cümle enbiyâ'nuñ derecesinden yucedür. Hattâ Mûsâ 'aleyhi's-selâmî dördüncü kat gökde görüp eyitdi, 'Bu maķâmda tevaķķuf iden, *erini enzur ileyk*¹⁵⁹ teveccüh ider. Naẓar-ı şerîfi, *unzur ile'l-cebel*¹⁶⁰ dinildikde ķademüñ maķallinden tecâvüz itdirdüm ve cebele naẓar itdüm. *len terâni*¹⁶¹ te'dibine mübtelâ olduñ.' Lâcerem hazret-i seyyidü'l-mürselin şallallahu 'aleyhi ve sellem mübârek gözlerin ķaldurmadı, *mâ zâġa'l-başaru ve mâ řaġâ*¹⁶². Eger anuñ dağı mübârek çeşm-i şerîfi ķademinden tecâvüz eylese, *elem tera ilâ rabbike*¹⁶³ hîşâbı gelmez idi. Ve maķâm-ı *ķâbe ķavseyni ev ednâ*¹⁶⁴dan müte'aħşir olmazdı."¹⁶⁵

rivâyât ve ne ķadar nûkât vâķi' olmuş ise cem'-i kütübden cem' itmegi münâsib gördüm. Ehl-i tefsir ve ehl-i ĥadîş ne ki irâd itmişlerdür, ekşeri zıkr olundu. Bu sebep ile bu kitâb sâir siyerlerden mümtâz olur" bk. Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 306b.

¹⁵⁷ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 373a. Eser boyunca Hız. Muhammed'i diğer peygamberlerden üstün kılan yüzlerce özelliği sayılırken burada faikiyetin sadece mirac ve şefaât ile sınırlandırılması dikkat çekicidir.

¹⁵⁸ Kesretten vahdete yaklaşma hadisesinin semada cereyan etmesi; mükemmelliğin, ilahi varlıkların, Allah'ın arşının ve kürsisinin ay üstü alemde tasavvur edilmesi ve dünyadan uzaklaşıp yükselmek suretiyle Allah'a yakınlaşılacağı inancından ileri gelmektedir.

¹⁵⁹ el-Arâf 7/143

¹⁶⁰ el-Arâf 7/143

¹⁶¹ el-Arâf 7/143

¹⁶² en-Necm 53/17

¹⁶³ el-Furkân 25/45

¹⁶⁴ en-Necm 53/9

¹⁶⁵ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 374a.

Hız. Mûsâ'nın Tûr dağına çıkmasıyla Hız. Muhammed'in miracta yukarı doğru yükselmesi arasında birçok kez karşılaştırmalar yapılmıştır:

"Biri oldur ki ümmeti taşdik itmege yetmiş şâhid lâzımdur. Belki anuñla dağı inanmayup, '*len nu'mine leke hattâ nerallâhe cehraten*¹⁶⁶' didiler. Ümmet-i Muḥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellemi bu deñlü yıllardan şofıra mi'râci işidüp taşdik ve taḥsin iderler. İkinci ol esrâr ki Mûsâ 'aleyhi's-selâma keşf olunur. Anda kavminüñ dağı müşâreketi var idi. Anuñçün anları bile getürdi. Ammâ ḥabîbullâh şallallâhu 'aleyhi ve selleme olan esrârda ne melek ne ins ve ne cinn müşâreketi yokdur. Belki kendü münferiddür. Ve dağı, *feevḥâ ilâ 'abdihî mâ evḥâ*¹⁶⁷."¹⁶⁸

"Mûsâ 'aleyhi's-selâm 'âşık u âşufte idi. *innî enallâh*¹⁶⁹ şarâbını, ve *kellemallâhu mûsâ tekliman*¹⁷⁰ câmından nûş idüp, *rabbi erini enzur ileyk*¹⁷¹ feryâdın itdi. ve *lâkini'nzur ila'l-cebe*¹⁷² cevâbi gelicek cebele nazâr itdi. *len terâni*¹⁷³ ma'nâsı zuhûr itdi. Ya'nî ey Mûsâ, eger 'işkimizuñ sırr-ı serḥaddine irişeydiñ ğayrı nazâr itmez idiñ. 'Âşık-ı şâdik Muḥammed şallallâhu ve sellem ki ḥazâ'in-i mülk ü melekûtü ve defâin-i ğayb u şehâdeti aña 'arz itdüm. Birine iltifât itmedi. Ve kûşe-i çeşmi ile nazâr eylemedi. *mâ zâğâ'l-başaru ve mâ tağâ*¹⁷⁴."¹⁷⁵

"Mûsâ 'aleyhi's-selâm kendi şifâtiyla kâ'im idi. Lâcerem cebele bir nazâr anı mağlûb itdi. Çün kim Muştafâ şallallâhu 'aleyhi ve sellem Ḥakk şifâtiyla kâ'im idi, iki 'âleme ğâlib oldı."¹⁷⁶

Mirac üzerinden Hız. Muhammed ve diğere peygamberlerin dereceleri de mukayese edilmiştir:

"Âdem 'aleyhi's-selâm cennetde idi (...) cennete 'izzet ile iletdiler, mezellet ile iḥrâc eylediler. Ḥvâce 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm kâbe

¹⁶⁶ el-Bakara 2/55

¹⁶⁷ en-Necm 53/10

¹⁶⁸ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 384a.

¹⁶⁹ Tâ-Hâ 20/14. Ayet "innenî enallâh" şeklindedir.

¹⁷⁰ en-Nisâ 4/164

¹⁷¹ el-Arâf 7/143

¹⁷² el-Arâf 7/143

¹⁷³ el-Arâf 7/143

¹⁷⁴ en-Necm 53/17

¹⁷⁵ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 384b.

¹⁷⁶ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 381b.

ķavseyñ maķāmına 'izzet ile iletüp ziyāde 'izzet ile getürdiler"¹⁷⁷; "Ādem 'aleyhi's-selāmı cennetden irsāl idicek melā'ikeye, 'ğuddū ebşārikum"¹⁷⁸, ya'nı, 'Gözleriñüz örtüñ' didiler. Sulţān-ı kevneyñ dünyāya mürāca'at itdikde cümle melā'ike görmege muntazır oldılar"¹⁷⁹; "Ādem 'aleyhi's-selām cennetden çıkup dünyāya gelmege teveccüh idicek refiķi Ĥavvā' ve yılan ve řāūs idi. Bizüm seyyidimiz refiķi Cebrā'ıl ve Mikā'ıl ve İsrāfil ve melā'ike-i muķarrabın idi"¹⁸⁰; "Ādem 'aleyhi's-selām dünyāya geldikde, ŗumme'ctebāhu rabbuhu"¹⁸¹ ŗadāsi zāhir oldı. Bizüm seyyidimiz geldikde, subĥāne'llezī esrā bi'abdihı"¹⁸² āyet-i kerimesi geldi"¹⁸³

denilerek mirac özelinde Hz. Muhammed'in Hz.Ādem'den üstünlükleri vurgulanmıştır.

"ķālallāhu te'ālā ve refa'nāhu mekānen 'aliyyan"¹⁸⁴. Anı dördinci ķat gökde, ve bir rivāyetde altıncı semā'ya, iletdiler, melā'ike ile muřāĥabet eyleye. Bizüm ĥvācemizi yedi ķat gökden yukāru, ev ednā"¹⁸⁵ maķāmına irişdirdiler, tā kim Ĥaķķ subĥānehu ve te'ālā ile mükāleme eyleye"¹⁸⁶

denilerek mirac özelinde Hz. Muhammed'in Hz.İdrīs'den üstünlükleri vurgulanmıştır.

"Anı dünyā gögine iletdiler ki *ve kezālike nurı ibrāhime melekūte's-semāvāt*"¹⁸⁷. Anda ümmetinüñ helāklığın istedi (...) eger senüñ du'ā'ñ ile helāķ idersem ķullarımdan kimesne ķalmaz. *ve lev yu'āĥizullāhu'n-nāse*

¹⁷⁷ Altıparmak, *Delāil-i Nübüvvat-i Muhammedī* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 383b.

¹⁷⁸ en-Nūr 24/30. Ayet "yağuddū min ebşārihim" şeklindedir.

¹⁷⁹ Altıparmak, *Delāil-i Nübüvvat-i Muhammedī* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 383b.

¹⁸⁰ Altıparmak, *Delāil-i Nübüvvat-i Muhammedī* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 383b.

¹⁸¹ Ta-Hā 20/122

¹⁸² el-İsrā 17/1

¹⁸³ Altıparmak, *Delāil-i Nübüvvat-i Muhammedī* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 383b.

¹⁸⁴ Meryem 19/57

¹⁸⁵ en-Necm 53/9

¹⁸⁶ Altıparmak, *Delāil-i Nübüvvat-i Muhammedī* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 383b.

¹⁸⁷ el-Enām 6/75

bizulmihim.¹⁸⁸ (...) Halîl 'aleyhi's-selâm ümmetine helâklık taleb itdi. Bizüm serverimiz mağfiret diledi, '*ğufrâneke rabbenâ*'¹⁸⁹ didi"¹⁹⁰

denilerek mirac özelinde Hz. Muhammed'in Hz.İbrâhîm'den üstünlükleri vurgulanmıştır.

"İsâ 'aleyhi's-selâm dördüncü¹⁹¹ kat göge 'urüc itdi, anda alıqodılar. Bizüm peygamberimiz şallallâhu 'aleyhi ve sellem tekrâr irsâl olundu"¹⁹²; "Ol dördüncü gökdedür. Dünyâda zâhid olmağın melâ'ike ile hemreng oldı. Ve şab'-ı şerîfi melâ'ike şab'atıyla yeksân oldı. Anda qalup ümmetini zâyî itdi. Ve bizüm peygamberimiz eţbâq-ı semâvâtı ve 'arş u kürsiden geçüp cenâb-ı rabbü'l-'izzet ile münâcât idüp yine ümmetine raḥmet getürdi, *ve mâ erselnâke illâ raḥmeten lil'âlemîn*"¹⁹³¹⁹⁴

denilerek mirac özelinde Hz. Muhammed'in Hz.İsâ'dan üstünlükleri vurgulanmıştır.

4.4. Hz. Muhammed'in Diğer Peygamberlerden Üstün Yönleri

Eser boyunca Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerden üstün taraflarına yer verilmeyle birlikte Hz. Muhammed'in sair peygamberlere hangi yönlerden üstün olduğunun anlatıldığı özel bir bölüm bulunmaktadır.¹⁹⁵ Bu bölümde dikkat çeken husus, birçok üstünlüğe istişhad olarak Kurân-ı Kerîm'e başvurulmasıdır:

"Ḥazret-i Âdem 'aleyhi's-selâm âb u kilden ḥalk olundu. Ḥazret-i Muḥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellem cân u dilden ḥalk olundu"¹⁹⁶; "egerçi kudret eliyle Âdem 'aleyhi's-selâm balçığın yuğurdi. Peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ nür-ı şerîfini üç yüz biñ yıl Âdem 'aleyhi's-

¹⁸⁸ en-Nahl 16/61

¹⁸⁹ el-Bakara 2/285

¹⁹⁰ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 383b.

¹⁹¹ Bazı nüshalarda ikinci katta zikredilmiştir.

¹⁹² Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 383a.

¹⁹³ el-Enbiyâ 21/107

¹⁹⁴ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 384b.

¹⁹⁵ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 45b-51a.

¹⁹⁶ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 45b.

selâmuñ hulkından evvel ehadıyyeti nûrından halk itdi"¹⁹⁷; "Âdem 'aleyhi's-selâm balçıgın cennet şuyıyla yuğurdı, amma h'âce 'aleyhi's-selâmuñ qalbin âb-ı rahmetden tahmir itdi, ve *mā erselnāke illā rahmeten lil'âlemin*"¹⁹⁸¹⁹⁹

gibi Hz. Muhammed'in Hz.Âdem'den üstün olduğu 20 yön anlatılmıştır.

"İdris 'aleyhi's-selâmi dördinci gökde alıqodılar. Hâbibullahı cümle semâvâtı seyr itdürüp maqâm-ı kâbe kavseyne iletdiler"²⁰⁰; "İdris 'aleyhi's-selâmi cennete idhâl itdiler, begenüp çıkmak istemedi. Bizüm peygamberimizi cennâtı seyr itdürdiler, nazâr eylemedi, *mā zâge'l-başaru ve mā tağā*"²⁰¹²⁰²; "İdris 'aleyhi's-selâma ma'rifet-i kevâkib virildi. Bizüm hâbibimizi iletüp kevâkib üzre qademin qodi"²⁰³

gibi Hz. Muhammed'in Hz.İdrîs'den üstün olduğu 20 yön anlatılmıştır.

"Nûh peygambere gemi virildi. Hâbibullâha burâk virildi ki sūvâr ola. Ol şu üzre gitdi. Hâbib-i Ekrem havâ üzre mürür itdi"²⁰⁴; "Nûh 'aleyhi's-selâmi tûfandan gemi ile hâlâş oldu. Hâbibullâh fazl-ı ilâhî ile mi'râca gitdi, *şubhânellezî esrâ bi'abdihi leylen*"²⁰⁵²⁰⁶; "Nûh 'aleyhi's-selâma sefine virildi ki kendü ehli ve 'iyâli ve ümmeti anuñla ğarkdan hâlâş olurlar. Bizüm sulţânımıza sekine ihsân olundu. Anuñla ümmeti bir ânda necât bulsalar gerekdür"²⁰⁷

gibi Hz. Muhammed'in Hz.Nûh'dan üstün olduğu 6 yön anlatılmıştır.

¹⁹⁷ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 45b.

¹⁹⁸ el-Enbiyâ 21/107

¹⁹⁹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 45b-46a.

²⁰⁰ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 47a.

²⁰¹ en-Necm 53/17

²⁰² Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 47a.

²⁰³ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 47a.

²⁰⁴ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 47a.

²⁰⁵ el-İsrâ 17/1

²⁰⁶ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 47a.

²⁰⁷ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 47a.

"İbrâhîm 'aleyhi's-selâma maķâm-ı ĥullet virildi. Ve bizüm resûlümûze 'aleyhi's-selâm mertebe-i maĥbûbiyyet virildi, *ķul in kuntum tuĥibbunnallāhe feettebi'ünî yuĥbibkumullāh*²⁰⁸²⁰⁹; "Ĥalîl her ne ki işlese rıdâ'ullāh ile iderdi. Lâkin Ĥakķ te'âlâ dünyâda ĥabîbinüñ rızâ'sıyla eyitdi, *felenuvelliyenneke ķibleten terđāhā*²¹⁰. Ve āĥiretde kezâlik, *ve lesevfe yu'tike rabbuke feterđā*²¹¹²¹²; "Ĥalîlullāh 'aleyhi's-selâm 'avâma imâm ķılındı, *innî cā'iluke linnāsi imāmen*²¹³. Ĥabîbimize 'aleyhi's-selâm leyle-i mi'râcda enbiyâ' ve melâ'ikeye imāmet itdi"²¹⁴

gibi Hz. Muhammed'in Hz. İbrâhîm'den üstün olduğu 20 yön anlatılmıştır.

"Yûsuf 'aleyhi's-selâma te'vil-i eĥâdiş ve ta'bir-i rü'yâ virildi. Seyyidimizüñ ümmetine tefsîr-i kitâbullāh müyesser oldı, *şumme evreşne'l-kitābe'illezîna'stafeynā*²¹⁵²¹⁶; "Yûsuf 'aleyhi's-selâma taĥt u milk-i Mışır virildi. Resûlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem ümmetinüñ her birine taĥt-ı baĥt-ı milk-i sermedî virildi, *ve izâ re'eyte şemme re'eyte nā'imen ve mulken kebîren*²¹⁷²¹⁸; "Yûsuf 'aleyhi's-selâma ĥüsn ü cemâl virildi ki Mışır nisvânı ellerin kездiler. Bizüm seyyidimize bir kemâl virildi ki küffâr-ı cihân zünnârların ĥaĥ' idüp islâma dâĥil oldılar, *yedĥulüne fi dînillāhi efvācen*²¹⁹²²⁰

gibi Hz. Muhammed'in Hz. Yûsuf'dan üstün olduğu 7 yön anlatılmıştır.

"Mûsâ 'aleyhi's-selâma maķâm-ı kelîmiyyet virildi. Ĥabîbine maķâm-ı ĥalvetde muşāĥabet rüzî ķıldı, *fe'evĥā ilā 'abdihi mā evĥā*²²¹²²²; "Mûsâ

²⁰⁸ Âli İmrân 3/31

²⁰⁹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 47b.

²¹⁰ el-Bakara 2/144

²¹¹ ed-Duhâ 93/5

²¹² Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 47b.

²¹³ el-Bakara 2/144

²¹⁴ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 247b.

²¹⁵ Fâtır 35/32

²¹⁶ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 48b.

²¹⁷ el-İnsân 76/20

²¹⁸ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 248b.

²¹⁹ en-Nasr 110/2

²²⁰ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 48b.

²²¹ en-Necm 53/10

'aleyhi's-selâma yed-i beyzâ' müyesser oldu ise habîbine millet-i hanîfe-i beyzâ' virildi, *eteytukum bi'l-milleti'l-hanifiyyeti's-semhati's-sehleti'l-beydâ*"²²³; "Eger Mûsâ 'aleyhi's-selâm 'atâ' virüp Fir'avnuñ sihirlerin maḥv itdiyse ḥ'âcemiz 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâma şefâ'at virdi ki cümle günâhları maḥv ider"²²⁴

gibi Hz. Muhammed'in Hz.Mûsâ'dan üstün olduğu 21 yön anlatılmıştır.

"Dâvûd 'aleyhi's-selâma maḳâm-ı ḥilâfet virildi, *yâ dâvûdu innâ ce'alnâke ḥalîfeten fi'l-'arq*"²²⁵ buyuruldu. Habîbini kendüye ḥalîfe itdi, *şallallahu 'aleyhi ve sellem. ḥalîfeti min ba'di* buyurdu"²²⁶; "Ḥadîdi Dâvûd 'aleyhi's-selâm elinde mûm itdi. Ḥabîbine ṭaşdan ḳatı ḳulûb-ı ḳâsiyeyi nerm itdi, *febimâ rahmetin minallâhi linte lehum*"²²⁷"²²⁸; "Dâvûd 'aleyhi's-selâma nağme ve ḥoşâvâz virildi. Resûl-i Ekreme bir şit ü şadâ müyesser itdi ki ḳıyâmete dek sâkit olmaz"²²⁹

şeklinde Hz. Muhammed'in Hz.Dâvûd'dan üstün olduğu 3 yön anlatılmıştır.

"Süleymân 'aleyhi's-selâma yil musaḥḥar oldu. Ḥabîb-i Ekreme melâ'ike-i mükerreme fermânber oldu. Bedirde beş biñ melâ'ike ḥıdmet-i şerifine geldiler"²³⁰; "Süleymân 'aleyhi's-selâm bir günde bir aylık yol ve bir gicede bir aylık yer sefer iderdi ise ḥazret-i sulṭân-ı enbiyâ' 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm bir ânda ferşden 'arşa güzâr itdi"²³¹; "Süleymân 'aleyhi's-selâma murğlar gölge iderdi ise bizüm seyyidimize rahmet-i yezdân gölge olmışdur, *elem tera ilâ rabbike keyfe medde'z-zille*"²³²"²³³

²²² Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 49a.

²²³ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 49a.

²²⁴ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 49a.

²²⁵ Sâd 38/26

²²⁶ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 50a.

²²⁷ Âli İmrân 3/159

²²⁸ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 50a.

²²⁹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 50a-50b.

²³⁰ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 50b.

²³¹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 50b.

²³² el-Furkân 25/45

gibi Hz. Muhammed'in Hz.Süleymân'dan üstün olduğu 10 yön anlatılmıştır.

"İsâ 'aleyhi's-selâmı dördüncü kat göğe iletdiler. Hâbibullâhı fevki 'arşa ref' itdiler"²³⁴; "Eger 'İsâ 'aleyhi's-selâm pedersiz geldi ise hâbibullâhuñ nûri bilâvâşita icâd olundu, *ene minallâh ve'l-mu'minûne minni*"²³⁵; "'İsâ 'aleyhi's-selâm eger ölüyü ihyâ' itdi ise bizüm hâbibimiz ölmüş qalbleri ihyâ' itdi, *evemen kâne meyten fe'ahyeynâhu*"²³⁶²³⁷ gibi Hz. Muhammed'in Hz.Îsâ'dan üstün olduğu 7 yön anlatılmıştır.

4.5. Peygamberlerin Kendilerini Kıyaslamaları

Hz. Muhammed'in eser boyunca tespit edilen üstün yanları, aynı zamanda bizzat peygamberlerden gelen rivayetlerle desteklenmiştir. Yani bazı peygamberler kendilerini Hz. Muhammed ile karşılaştırıp onun büyüklüğünü tasdik ederler:

"Âdem 'aleyhi's-selâm buyurmuş ki kıyâmet günü cemî-i evlâdımdan fâzil oluram, illâ bir oğulum ki ism-i şerîfi Aḥmeddür. Anuñ iki vechle fâzileti zâhirdür. Biri oldur ki anuñ zevcesi Ḥadîce raḍıyallâhu 'anhâ şeyṭân def'de kendüye yardım itdi. Benüm zevcem şeyṭân vesvesesine sebep oldu. İkinci, anuñ şeyṭânı anuñ elinde müselmân oldu. Benüm şeyṭânım 'iṣyân ve küfür üzerine kaldı."²³⁸

"Şîs 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'Senmi efdâlsin Muḥammedmi efdâldür' didi. Âdem 'aleyhi's-selâm sâkit oldu. Üç def'a suâl itdikden şoñra buyurdi ki 'Yâ Şîs, baña ḥiṭâb geldi ki *levlâke lemâ ḥalaktu'l-eflâk*²³⁹ ve *mâ ḥalaktu'd-dunyâ ve'l-âhire ve'l-cenne ve'n-nâr ve levlâ muḥammed lemâ ḥalaktuke.*' Ya'nî, 'Cemî-i eşyâ'yı ḥalk itdüm, senüñ içün. Ve seni ḥalk itdüm, Muḥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellem içün buyurdi'."²⁴⁰

²³³ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 50b.

²³⁴ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 50b.

²³⁵ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 51a.

²³⁶ el-Enâm 6/122

²³⁷ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 51a.

²³⁸ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 180b.

²³⁹ İsmâil b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve Müzîlü'l-ilbâs*, thk. Abdulhamîd b. Ahmed b. Yûsuf Hindâvî (Beirut: el-Mektebetü'l-asriyye, 1420), 2/192 (no.2123).

²⁴⁰ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 180a.

"Mūsā 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Yā rabbī, Muḥammede ikrār itdüm ve daḥı fażiletine şehādet iderem. Ve lākin dilerem ki bileyin benmi senüñ çatıñda sevgülüyüm yāḥūd Muḥammedmi.' Haḫḫ te'ālā buyurdi ki 'yā mūsā ente kelīmī ve muḥammed ḥabībī ve'l-ḥabīb eḥabbu ileyke mine'l-kelīmī. Ey Mūsā, sen kelımsin ve Muḥammed ḥabıbdür. Ve ḥabīb kelimden baña sevgülüdür'."²⁴¹

"Haḫḫ te'ālā Mūsā 'aleyhi's-selāma vaḥy itdi ki 'Eger dilerseñ saña yakın olayum, kelāmuñ lisānıña yakın olduğundan ziyāde ve ḳalbiñe gelen fikriñden ki ḳalbiñe ḳarıbdür, andan daḥı ḳarıb olayum. Ve gözüñüñ nūrından, ki gözüñe ḳarıbdür, andan daḥı ḳarıb olayum.' Mūsā 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Yā rabbim, ḥazretiñden murād ancaḫ budur.' Haḫḫ te'ālā buyurdi ki 'fe'ekşiri's-şalavāte ve's-selāme 'alā muḥammedin şallallāhu 'aleyhi ve sellem. Yā Mūsā, ḥabıbum Muḥammede şalavātı çok vir, tā kim murādiña irişesin."²⁴²

"Mūsā 'aleyhi's-selām eyitdi, "Acebdür ki pır giride ḳala da cüvān tekaddüm eyleye.' H'āce şallallāhu 'aleyhi ve sellem giriye naẓar idüp eyitdi, 'Yā Mūsā, len terāni'²⁴³ ḥiṭābı geldikde ne didiñ.' Eyitdi, 'subḥāneke tubtu ileyke'²⁴⁴ didüm.' Eyitdi, 'Subḥānpenāhına ilticā' itdiñ. Tā kim subḥān seni ḥimāyet itdi, ḳahr-ı rabbāniden ḥalāş olduñ. Ḥālā bu cüvān bir mertebeye irişdi ki subḥān bi'z-zāt anı delālet ü hidāyet idüp himmet burāḳınuñ 'inānın ḳudret eliyle tutup, subḥāne'lezi esrā bi'abdihı leylen'²⁴⁵ buyurdi ve bu maḳāma kendüsi sevk itdi."²⁴⁶

"ben 'İsā ibni Meryemüm. Ve Allāhu te'ālānuñ 'abdi ve peygamberiyüm.' Suāl itdiler ki 'Mertebe-i nübüvvetden ḥiçbir peygamber varmıdır ki senden ḡayrı yuḳaru ola.' Eyitdi, 'beli, Muḥammed-i 'Arabī şallallāhu 'aleyhi ve sellem. Eger benüm başım anuñ na'lı yerine olsa lāyıḳdur.' Ḥavāriyyūn aña imān getürdiler."²⁴⁷

²⁴¹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 64b; 183b-184a.

²⁴² Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 64a.

²⁴³ el-Arâf 7/143

²⁴⁴ el-Arâf 7/143

²⁴⁵ el-İsrâ 17/1

²⁴⁶ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 380b.

²⁴⁷ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 185a.

Allah, Hz. Muhammed'in nübüvvetini ikrar edip ona salavat getirmese Hz.Mûsâ'yı, Hz.İbrâhîm gibi kendisine dost edinse bile cehenneme göndereceğini söyler:

"yâ Mûsâ, eger habîbimüñ nübüvvetine ikrâr itmezseñ ve aña şalavât virmezseñ halîlim İbrâhîm dağı olsan seni cehenneme idhâl iderem."²⁴⁸

Bazı yerlerde Hz. Muhammed de kendini diğer enbiya ile kıyaslar. Örneğin aşağıdaki parçada Hz. Muhammed "naz makamında" Allah'a diğer peygamberlere verdiklerine karşılık kendisine ne verdiğini sormaktadır:

"Hakk te'âlâdan bir nesne suâl itdüm (...) 'Mûşâ 'aleyhi's-selâmı kelîm itdiñ ve Süleymân 'aleyhi's-selâma mülk virdiñ. Baña ol muķabelede ne ihsân itdiñ. Hakk te'âlâ buyurdi ki yetim iken halk gözinde hürmetsiz iken seni muhterem-i kâinât itdüm. Ve 'Abdu'l-Muṭṭalibe ve Ebû Ṭalibe mahabbetüñ râsih idüp hıdmetiñe kâim itdüm ki mälların senden dirig itmediler. *elem yecidke yetiman feāvā*²⁴⁹. Ve Şâmdan geldikte deveñ yoldan çıkduğı vaķit Cebrâ'îli ki melâ'ike-i kirâmdan iken senüñ deveñi hıdmetkâr gibi bindürdüm. Ve sen fakîr iken Hâdıce hâtünüñ mâlıyla seni ganî eyledüm. *ve vecedeke 'â'ilen fe'eğnâ*²⁵⁰."²⁵¹

Eserin bir yerinde peygamberler Allah'ın kendilerine lutfettikleri karşısında hamd ederler. Sıra Hz. Muhammed'e gelip o da hamd ü senada bulununca en çok nimete ve şerefe kendisinin layık olduğu bir kez daha görülür:

"İbrâhîm 'aleyhimü's-selâm hamde başladı, *el-ḥamdulillâhi'İlezi'ttiḥazani ḥalîlen* ahirine varınca. Ya'nî 'Ḥamd ol Allâhu te'âlâya ki beni Ḥalîl ittiḥâz itdi. Ve baña mülk-i 'azîm virdi (...) Andan Mûsâ 'aleyhi's-selâm, *el-ḥamdulillâhi'İlezi kellemeni teklîmen* ahirine varınca okudu. Ya'nî, 'Şenâ'-ı cemîl Allâhu te'âlâya ki beni kelîm idindi. Ve bir ḥakîr ṭaşı baña on iki çeşme itdi (...) Andan Dâvüd 'aleyhi's-selâm, *el-ḥamdulillâhi'İlezi 'allemeniz-zebûra* ilâ ahîre okudu. 'Ḥamd ü şenâ' ol Allâhu te'âlâya ki baña Zebûrı ta'lim itdi. Ve baña elḥân-ı meşhûre in'âm eyledi (...) Enbiyâ' 'aleyhimü's-selâm kendülerinüñ meḥâmidinden fâriğ olıcaķ ben dağı Hakk te'âlânüñ ḥamd ü şenâ'sına şürü' idüp eyitdüm ki 'Ḥamd ü sipâs ol ḥüdâya ki beni 'âlemiyâna rahmet gönderdi. Ve beni cümle ḥalâyıķa

²⁴⁸ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 64b.

²⁴⁹ ed-Duhâ 93/6

²⁵⁰ ed-Duhâ 93/8

²⁵¹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 239a.

meb'ûş eyledi. Ve baña Qur'an 'aâ' itdi ki cemî-i eşâ' mündericdür. Ve ümmetimi cemî-i ümmetlerden hayırlu ve yegrek itdi."²⁵²

Bunun üzerine bütün peygamberler onun kendilerinden üstün olduğunu bizzat tasdik ederler:

"İşte bunuñla Haqq te'âlâ habibine cümle enbiyâ' üzerine tafdil itdi'."²⁵³

4.6. Hz. Muhammed'in İmtiyazları

Hz. Muhammed'in yaratılmışların en üstünü olması hasebiyle Allah tarafından hiçbir peygambere bahşedilmeyen saygıya, sevgiye, iltifata, tavize vs. "imtiyaz" olarak nitelendirilebilecek şeylerin tek muhatabı olduğuna sık sık değinilmiştir. Bunlardan bahsedilirken çoğunlukla gösterilen ayrıcalığın diğer nebilerde olmamasının, yalnızca onun şahsına münhasır olmasının altı çizilmiştir.

Kurân-ı Kerîm'de peygamber kıssaları anlatılırken nebilerin hepsine adıyla hitap edilirken²⁵⁴ Hz. Muhammed'e asla ismiyle hitap edilmemiştir:

"Âdem 'aleyhi's-selâma, yâ âdemu'skun ente ve zevcuke'l-cennete²⁵⁵, Nûh 'aleyhi's-selâma, yâ nûhu ehbiṭ biselâmin minnâ²⁵⁶, İbrâhîm 'aleyhi's-selâma, yâ İbrâhîmu a'riḍ 'an hâzâ²⁵⁷, Mûsâ 'aleyhi's-selâma, yâ mûsâ innî iştafaytuke 'ale'n-nâs²⁵⁸ (...) ḥâzret-i sultân-ı enbiyâ' şallâhu 'aleyhi ve sellem ḥiṭâb idicek, yâ eyyuhe'n-nebiyyu²⁵⁹ yâ eyyuha'r-rusulu diyü ḥiṭâb buyurdi. Ve ism-i şerifin ḥiṭâbdan gayrı zikr itse elbette medḥ ü şenâ'ya muḳârin ve şıfat-ı nübüvvet ü risâlet ile muḳârin iderdi, ve mâ muḥammedun illâ resûlun²⁶⁰ muḥammedun rasûlullâh²⁶¹ ve âmenû bimâ nuzzile 'alâ' muḥammedin²⁶² mâ kâne muḥammedun ebâ eḥadin min ricâlikum ve lâkin rasûlallâhi ve ḥâteme'n-nebiyyin²⁶³."²⁶⁴

²⁵² Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 321a-322a.

²⁵³ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 322a.

²⁵⁴ Burada kastedilen diğer peygamberlere hep isimleriyle hitap edilmesi değil, en az bir kez isimleriyle hitap edilmesidir.

²⁵⁵ el-Bakara 2/35

²⁵⁶ Hûd 11/48

²⁵⁷ Hûd 11/76

²⁵⁸ el-A'râf 7/144

²⁵⁹ el-Ahzâb 33/59

²⁶⁰ Âli İmrân 3/144

²⁶¹ el-Feth 48/29

²⁶² Muhammed 47/2

²⁶³ el-Ahzâb 33/40

Allah'ın ismiyle hitap etmeyerek saygı gösterdiği resulüne insanlar da saygı göstermekle mükellef tutulmuştur. Önceki ümmetler peygamberlerine ismiyle hitap edebiliyorken Hz. Muhammed'in ümmetinin böyle yapmaması Kurân-ı Kerîm'de emrolunmuştur:

"Ümem-i sâbıka peygamberleri ismiyle nidâ' cā'iz idi. Bu ümmete cā'iz degildir. Hakk te'âlâ buyurdu ki *lā tec'alū du'ā'e'r-rasūli beynekum kedu'ā'i ba'dikum ba'dan*²⁶⁵. Ya'nî hazret-i resülün da'vetini ba'zifnuz ba'zifnuzi da'vet ider gibi itmeñ. Bu āyet-i kerimenün sebab-i nüzüli ol idi ki İbni 'Abbās radıyallāhu 'anhā rivāyet ider, vaqt-i muḥātabada aşhāb, '*yā muḥammed*', '*yā ebā'l-kāsim*' diyü söylerler idi. Bu āyet-i kerime ile memnū' oldılar. Andan soñra, '*yā nebiyyallāh*' ve '*yā rasūlallāh*' diyü hitāb iderler idi."²⁶⁶

Allah'ın meleklerine Hz. Âdem'e secdeyi emretmesi bir kereye mahsustur; lakin Hz. Muhammed'e salavatı mütemadiyen emretmiştir. Üstelik Hz. Muhammed'e sadece ümmeti değil, tüm yaratılmışlar ve yaratıcı olan Allah da bizzat salavat etmektedir:

"melā'ike 'aleyhimū's-selām vaqtā ki Âdem 'aleyhi's-selāma secde itmege me'mūr oldılar ise vehm itdiler ki Âdem 'aleyhi's-selām hazret-i Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellemden efḍal ola. Hakk te'âlâ buyurdu ki '*Yā melā'ike*, eger siz Âdem 'aleyhi's-selāma secde 'arz itdünüz ise ben b'z-zāt ḥabībime şalavāt virüp size daḥı emr itdüm, tā kim Muḥammed 'aleyhi's-selāmuñ fażiletini bilesiz ki Âdem 'aleyhi's-selāma secde bir kerre vāḳi' oldı, ḥabībullāha şalavāt berdevāmdur."²⁶⁷

Hız. İbrāhîm kendisine ümmetin sena etmesini talep etmesine karşın Hz. Muhammed hiçbir istekte bulunmaksızın bu şerefe nail olmuştur:

"İbrāhîm 'aleyhi's-selām du'ā' itdi ki bu ümmet aña ŗenā' ideler. Ben ḥabībime ŗaleb itmedin b'z-zāt şalavāt virüp fevku'l-'arş olan melā'ikeye daḥı emr itdüm."²⁶⁸

²⁶⁴ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 35a.

²⁶⁵ en-Nür 24/63

²⁶⁶ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 35a-35b.

²⁶⁷ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 66b-67a.

²⁶⁸ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 68b-69a.

Diğer peygamberler bir kavme gönderilmişken Hz. Muhammed tüm insanlara ve cinlere peygamber olarak (resûlü's-sekaleyn) gönderilmiştir:

"kāffe-i halka cinn ü inse meb'ûş oldu. Sâir enbiyâ' 'aleyhimü's-selâm bir tã'ifeve ba's olunmuş idi"²⁶⁹; "cümle halka cinn ü inse ve melâ'ike ve devâbb u şeyâ'fin ve sibâ' u tıyûra ve bi'l-cümle libâs-ı vücûd geyen mevcûdâta hâl-i hayâtında ve âhirete intikâl itdikden şoıra rahmetdür"²⁷⁰.

Hz.Âdem cennetten zillet ile çıkartılırken Hz. Muhammed izzet ile uğurlanmıştır:

"Âdem 'aleyhi's-selâm cennette idi (...) cennete 'izzet ile iletdiler, mezellet ile ihrac eylediler. H'âce 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm kâbe kavseyn maqâmına 'izzet ile iletüp ziyâde 'izzet ile getürdiler."²⁷¹

Hz. Muhammed'den sonra nebi gelmez. Hz.İsâ tekrar yeryüzüne geldiğinde Hz. Muhammed'in dinine tabi olacaktır:

"andan şoıra peygamber gelmez. 'İsâ 'aleyhi's-selâm geldiği gayrı şerî'at ızhârı için degildir. Belki kavâ'id-i islâmı takvîyet içündür, sâir 'ulemâ'-ı ümmet gibi."²⁷²

Hz. Muhammed'in şeriatı diğer peygambelerinki gibi mensuh olmamıştır:

"Her peygamber ki dünyâdan rihlet itdi, nevbetleri duruldu ve şerî'atleri mensûh oldu. İllâ habîb-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ bisât-ı şerî'atı kıyâmete dek mebsûtdur."²⁷³

Diğer peygamberler Allah'ın rızasını isterken Allah Hz. Muhammed'in rızasını ister:

"Her bir peygamber rızâ'-ı Allâhı taleb itdiler. Nitekim Mûsâ 'aleyhi's-selâm, ve 'aciltu ileyke rabbi literdâ"²⁷⁴ didi. Ve Hakk te'âlâ habîbinüñ rızâ'sın gözetmek va'd itdi, ve lesevfe yu'tike rabbuke feterdâ"²⁷⁵,²⁷⁶

²⁶⁹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 35b.

²⁷⁰ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 36a.

²⁷¹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 383b.

²⁷² Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 36a.

²⁷³ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 40a.

Diğer peygamberler Allah'ın ismine yemin ederken Allah Hz. Muhammed'e yemin eder:

"Haqq te'âlânun nâm-ı şerîfine cümle enbiyâ' kâsem itdiler. Haqq te'âlâ h'âce 'aleyhi's-selâma kâsem itdi, *le'amruke*²⁷⁷ buyurdi."²⁷⁸

Ümmetlerinin makul olmayan sözlerine diğer peygamberler kendileri yanıt verirken Hz. Muhammed'e böyle sözler söyleyenlere bizzat Allah azametiyle cevap verir:

"her peygamber ki ümmeti bir nâma'kül isnâd itseler kendüleri cevâb virürler idi. Nitekim kavm-i Nûh 'aleyhi's-selâm, *innâ lenerâke fi dâlâlin mubîn*²⁷⁹. Biz seni dâlâl-ı mübînde gördük didiklerinde, *yâ kavmi leysê bi dâlâletun*²⁸⁰ buyurdi. Hüd 'aleyhi's-selâm, Hz. Muhammed'e sadece ümmeti değil, tüm yaratılmışlar ve yaratıcı olan Allah da bizzat salavat etmektedir. *innâ lenerâke fi sefâhetin*²⁸¹ didiklerinde, *yâ kavmi leysê bi sefâhetin*²⁸² diyü redd itdi (...) ammâ nevbet hazret-i nübüvvetpenâha gelicek her nâma'kül söz ki haqqında söylediler Haqq te'âlâ kendü 'azametiyle cevâb virdi (...) bir câhil dağı ol hazrete mecnûn didi. Haqq te'âlâ, *nûn ve'l-çalemi ve mâ yesturûne mâ ente bini'meti rabbike bimecnûnin*²⁸³ ya'nî nûn ve çalem yazılan 'âlem hürmeti için sen rabbiñün ni'metine mültemis olduğı hâlde mecnûn degilsin didi. Biri dağı şâ'ir didi. Haqq te'âlâ, *ve mâ huve biçavli şâ'irin*²⁸⁴ diyü cevâb virdi."²⁸⁵

Her peygambere dua ettikten sonra istediğini veren Allah, Hz. Muhammed'in gönlünden geçeni o istemeden vermiştir. Bu hususta kıblenin değiştirilmesi gibi başka misaller de verilir:

²⁷⁴ Tâhâ 20/84

²⁷⁵ ed-Duhâ 93/5

²⁷⁶ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 40b.

²⁷⁷ el-Hicr 15/72

²⁷⁸ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 40b.

²⁷⁹ el-A'râf 7/60

²⁸⁰ el-A'râf 7/61

²⁸¹ el-A'râf 7/66

²⁸² el-A'râf 7/67

²⁸³ el-Kalem 68/1-2

²⁸⁴ el-Hâkka 69/41

²⁸⁵ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 40b.

"her peygambere du'â'larından şoñra 'aṭā' buyurdu. Ḥabîbine suâl itmeden her şey'üñ güzidesin iḥsân itdi. Bu icmâlüñ tafşılı oldur ki taḥvîl-i kıble ḥâṭır-ı şerîfine geldikde Ḥakk te'âlâ suâl itmedin, *fevellî vecheke şaṭre'l-mescidi'l-ḥarām*²⁸⁶ buyurdu."²⁸⁷

Allah diğér peygamberlerin kusurlarını bağışlaması akabinde onlara imtınan eylerken konu Hz. Muhammed'e gelince önce affını zikreder:

"sâ'ir enbiyâ'-ı kirâmuñ 'aleyhimü's-selâm günâhların büyük tutup 'afv itmede imtinân eyledi. Âdem 'aleyhi's-selâm ḥakkında, *fe'aşâ âdemu rabbehu feğavâ*²⁸⁸ buyurdu. Ba'dehu, *şumme'ctebâhu rabbuhu fehedâ*²⁸⁹ buyurdu. Ya'nî, Âdem 'aleyhi's-selâm ḥaṭâ' itdi. Şoñra rabbisi bağışlayup 'afv itdi. Ve ṭoğrı yola şâbitkadem kıldı. Ve dağı, *fevekezehu mūsâ fekaḍâ 'aleyhi*²⁹⁰ buyurdu. Ya'nî Mūsâ 'aleyhi's-selâm ayağıla urup kıbtîyi helâk itdi. Ba'dehu mağfiretin zıkr idüp, *feğafere lehu innehu huve'l-ğafûru'raḥîm*²⁹¹ buyurdu (...) ammâ nevbet çün bizüm seyyidimize irişdi, evvel 'afvın zıkr idüp, *'afallâhu 'anke lime ezinte lehum*²⁹² ve dağı, *liyağfire lekellâhu mâ teḳaddeme min zenbike ve mâ te'aḥhere*²⁹³.²⁹⁴

Diğér peygamberlerin bedenleri toprak ve sudan yaratılırken Hz. Muhammed'in bedeni istisnai olarak yaratılmıştır:

"sâir enbiyâ'nuñ ecsâd-ı şerîfeleri âb u kilden idi. Bu ḥazretüñ vücûd-ı şerîfi cân u dilden terkîb olundu (...) ol sultânüñ vücûd-ı şerîfinüñ ḥilḳati mübârek başı, ki serâperde-i sultân-ı 'ağıldur, bereketden ḥalk olundu. Mübârek gözleri kaşır-ı vücûduñ nûr pencereleridür, ḥayâtdan ḥalk olundu. Mübârek güçları 'anberden düzüldi. Mübârek lisânı nesimden ḥalk olundu. Mübârek yüzi nûr-ı ziyâ'dan terkîb olundu. Sine-i şerîfesi ihlâşdan ve dil-i mübâreki rahmetden ve fu'âdi şefḳatden ve iki elleri

²⁸⁶ el-Bakara 2/144

²⁸⁷ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 41a.

²⁸⁸ Tâ-Hâ 20/121. İktibasın başındaki "fe'aşâ" ayette "ve 'aşâ" olarak geçmektedir.

²⁸⁹ Tâ-Hâ 20/122. Ayet "şumme'ctebâhu rabbuhu fetâbe 'aleyhi ve hedâ" şeklindedir.

²⁹⁰ el-Kasas 28/15

²⁹¹ el-Kasas 28/16

²⁹² et-Tevbe 9/43

²⁹³ el-Feth 48/2

²⁹⁴ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 41a-41b.

sehâvetden ve sünbül şıfat saçları nebât-ı cennetden ve mübârek ağzı yarı cennetüñ sükkerinden."²⁹⁵

Nebilerin hepsi Hz. Muhammed'e ittiba edeceğine dair söz verir:

"Haqq te'âlâ enbiyâ' 'aleyhimü's-selâmdan mişâk aḥz itdi. Vaqtâ kim size kitâb ve ḥikmet virdüğü vaḳit sizüñle olanı musaddıḳ îmân getüreler ve size nuşret ideler. Eger anuñ zamânına yetişeler idi aña mütâba'atdan ḡayrı nesne câ'iz olmazdı. *lev kâne mûsâ ḡayyen lemâ vesî'atun ille't-tibâ'î*."²⁹⁶ Eger ḡazret-i Mûsâ diri olsa baña ittibâ'dan ḡayrı aña bir nesne câ'iz olmazdı buyurdi."²⁹⁷

İttiba etmeleri konusunda Allah nebilerini bizzat bilgilendirir:

"Haqq te'âlâ 'İsâ 'aleyhi's-selâma vahy itdi ki 'İmân getür Muḡammed şallallâhu ve selleme. Ve ümmetiñe eyit ki îmân getürsünler. Eger ol olmasa Âdem ve cennet ḡalk olunmaz idi."²⁹⁸

Hz. Muhammed'in büyüklüğünden haberdar olan peygamberler onu anarlar:

"Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm gelüp ḡaber virdi. İbrâhim 'aleyhi's-selâm mübârek elin başına koyup, 'Yâ rabbî, beni ümmet-i Muḡammedden eyle' didi"²⁹⁹; "Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâmdan bunlaruñ aḡvâlin suâl itdi. Buyurdi ki 'Nebiy-i raḡmet ve şefî-i ümmetdür. Pes ḡazret-i Yûsuf 'aleyhi's-selâm ol ḡazretüñ ismiyle tebrik aḡz itdi"³⁰⁰; "Dâvûd 'aleyhi's-selâm âvâzın ḡaldurup Muḡammed şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ ismin zıkr itdi. Cümle vuḡuş u ḡuyûr ve hevâmm-ı arz ve mâr u mûr, '*şadaḡat yâ dâvûd'* diyü feryâd itdiler. Andan şoñra her bâr ki Zebûr oḡumaḡa şürü' itse, '*lâ ilâhe illallâh muḡammedun rasûlullâh'* diyü ibtidâ' iderdi"³⁰¹.

Hz. Muhammed'in ümmeti sayıca diḡer nebilerin ümmetlerinden katbekat fazladır:

²⁹⁵ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 42a.

²⁹⁶ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2/185.

²⁹⁷ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 35a.

²⁹⁸ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 185a-185b.

²⁹⁹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 183a.

³⁰⁰ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 183a.

³⁰¹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 184a.

"Hâzret buyurdi ki 'Kıyâmet günü maḥşere peygamber gelür ki bir kimesne tâbî' olmış. Ba'zısına peygamber iki ve ba'zısına üç, tâ ona varınca. Baña tâbî' olanlaruñ hisâbını ancak Allâhu te'âlâ bilir, sāiri bilmez."³⁰²

4.7. Ümmet-i Muhammed'in Ayrıcalıkları

Eserde Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerden üstün olduğu gibi ümmet-i Muhammed'in de diğer peygamberlerin ümmetlerinden üstün olduğu dile getirilmiştir. Başka bir deyişle, Hz. Muhammed'in ümmetinin diğer ümmetlere kıyasla sahip olduğu avantajlar, Hz. Muhammed'in diğer peygamberlere olan üstünlüğünü gösteren bir başka karine olarak düşünülmüştür. Burada kıyas edilen ümmetler Hz. Muhammed'in şeriatı gelmeden hak din üzerine ölen kimselerdir. Yani her ne kadar onlar da hak din üzerine yaşamışlarsa da ümmet-i Muhammed'e nail olan şerefe erişemezler.³⁰³

"Ümem-i sâlifeden biri günâh eylese alınına ve yâḥûd kapısı üzre şabâh yazılmış bulunurdi ki 'Dünki gün böyle günâh itdi, anuñ keffâreti kendüyi katl itmekdür ve yâḥûd âteşe yakmağdur. Biri daḥı ol idi ki bir kimesne anasın ve yâḥûd babasın söğse katli lâzım olunurdi. Biri daḥı ol idi ki namâz mescidlerinden ğayrı yerde cā'iz olmaz idi. Ve biri daḥı aşlâ teyemmüm cā'iz olmaz idi. Biri daḥı şavm günlerinde yatsudan şoñra iftâr cā'iz degil idi, tâ aḥşâm namâzına dek. Biri daḥı şavm günlerinde yatsudan şoñra kendü ehillerine yakın olmağ cā'iz olmaz idi, tâ aḥşâm namâzına degin. Ve eger nisyân eyleye bir kimesne şavmı iftâr eyleye bâḫıl olurdi"³⁰⁴

gibi ümmet-i Muhammed'e verilmeyen ama önceki ümmetlere verilen pek çok zorluk vardır.

Diğer peygamberlerin ümmetlerinin günahlarından dolayı azaba düşer oldukları Kurân-ı Kerîm kıssalarından iktibaslar ile anlatılır. Buna karşılık Allah Hz. Muhammed'in ümmetinin günahlarını örtüp bağışlamakla kalmaz, seyyiatlarını hasenata tebdil eder:

³⁰² Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 37a.

³⁰³ Bu kıyaslamalarla Hz. Mûsâ'nın ve Hz. İsâ'nın muasır takipçileri olan Yahûdî ve Hıristıyanlara adeta şu mesaj verilmektedir: "Batıl olan dininiz geçmişte hak iken bile iman edenleriniz Hz. Muhammed'in ümmeti mertebesine erişemeyecek. Bundan dolayı Hz. Muhammed'in davetine icabet edip onun ümmetine katılmaktan başka kurtuluş yolunuz yoktur."

³⁰⁴ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 348a.

"Hak̄k te'ālā buyurdu ki kaçan ümem-i sâbıkadan bir ümmet günâh eylese anlaruñ başları üzre 'azâb inzâl itdüm, kavm-i Nüh ve kavm-i Şâlih gibi 'aleyhima's-selâm. Çün senüñ ümmetiñ günâh eyleseler, kemâl-i settârlığımdan anlaruñ kabâihî üzre perde çekerem. Ve dağı bir ümmet günâh itse anları yere yutdururam, Kārün gibi. Senüñ ümmetiñ günâh eylese günâhların, yere emr iderem, yere yutdururam. Ve dağı sâir ümmeti günâhları sebebiyle şüretlerin mesh iderem, Dāvūd ve Mūsā 'aleyhima's-selâm kavmi gibi. Senüñ ümmetüñ günâhların ḥasenâta tebdil eyleyem. Ve dağı gayrı ümmet günâh eylese üzerlerine taş yağdururam, kavm-i Lūṭ gibi. Senüñ ümmetiñ günâh idicek üzerlerine rahmet yağdururam."³⁰⁵

Hız.Mūsâ'nın ümmeti kabahalerinden dolayı yakılırken ümmet-i Muhammed'in günah işlemesine rağmen affedilmeye layık olmasının gerekçesi, Allah'ın onlara olan iltimasıdır:

"Çün kim Mūsā 'aleyhi's-selâm mîkâte geldi, kavminden yetmiş kimesne ihtiyâr itdi. Kendiyle bile mîkâte vardılar. '*len nu'mine leke hattâ nerallâhe cehreten*³⁰⁶' didiler. Ya'nî, 'Saña inanmazuz, tâ Allâhu te'âlâyî âşikâre görmeyince.' Bu güstâhlık sebebiyle şâ'ika gelüp bunları yakdı. Mūsā 'aleyhi's-selâm münâcât itdi, 'İlâhî, kavmimi yakdıñ' didi. Hak̄k te'ālā buyurdu ki 'Anları sen ihtiyâr itdiñ, sen ihtiyâr itdügüñ yanmağa lâyük olur. Benüm ihtiyâr itdügüm muvâşalaya ve müşâhedeye müstehak̄k olur. Benüm ihtiyâr itdügüm ḥabîbümüñ ümmetidür. ve *rabbuke yaḥluḳu mâ yeşâ'u ve yaḥtâr*³⁰⁷³⁰⁸, "çün kim Mūsā 'aleyhi's-selâm ihtiyâr itdi, yanmağa lâyük oldılar, *feeḥazetkumu's-ş-şâ'ikatu*³⁰⁹. Ümmet-i Muḥammed, egerçi 'âşî ve günahkârlardur, çün Hak̄k te'ālā ihtiyâr itdi, cümlesi rahmete ve mağfirete mazhar oldılar, *innallâhe yağfiru'z-zunûbe cemî'an*³¹⁰³¹¹.

³⁰⁵ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 382b.

³⁰⁶ el-Bakara 2/55

³⁰⁷ el-Kasas 28/68

³⁰⁸ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 384a.

³⁰⁹ el-Bakara 2/55

³¹⁰ ez-Zümer 39/53

³¹¹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 384a.

Ümmet-i Muhammed, evvelki ümmetler onların hatalarını görmesinler ama onlar önceki ümmetlerin rezilliklerini görüp ders çıkarınsınlar diye son ümmet olarak yaratılmışlardır:

"Haqq te'âlâ buyurdu ki 'Ümmetiñe benden selâm eyle. Ve eyit ki Haqq te'âlâ size buyurur ki sizi âhîr ümem itdüm. Tâ kim bir ümmet sizüñ kabâhatleriñüze vâkıf olmasunlar. Belki cümle ümmetleriñ fezâhatine siz vâkıf olasız."³¹²

Ganimet diğer ümmetlere haramken ümmet-i Muhammed'e helal kılınmıştır:

"emvâl-i küffâr sâir ümmetlere hârâmdı. Mâl-ı küffârı peygamberleriñüñ huzûrına getürürler idi. Gökden bir âteş gelüp cümle mâlî yakardı. Ol hâzrete helâl oldı."³¹³

Diğer ümmetlerin kendi mabedleri haricinde ibadet etmeleri caiz değilken ümmet-i Muhammed dünyanın her yerinde Allah'a ibadet edebilmektedir:

"cemî-i arzı mescid itdi. Sâir ümemüñ 'ibâdeti mescidlerinden ğayrı yerde câ'iz degil idi. Bu ümmete her ne yerde murâd itseler 'ibâdet câ'iz olur."³¹⁴

Kıyamet günü diğer ümmetler peygamberlerinin ismiyle çağırılırken Hz. Muhammed'in ümmetine, "Ey veliler!" diye nida edilecektir:

"naql olunur ki kıyâmet günü cemî-i ümmeti peygamberleriñüñ ismiyle da'vet iderler, 'Yâ ümmet-i İbrâhîm', 'Yâ ümmet-i Mûsâ', 'Yâ ümmet-i 'İsâ'. Çün kim Muḥammed şallâhu 'aleyhi ve sellem ümmetin da'vet iderler, 'Yâ evliyâ'î' diyü da'vet olunur. Ol habîbinüñ ri'âyet-i hâtırıçün bu ümmete ta'zîm ile nidâ' iderler."³¹⁵

Diğer peygamberler bile peygamber oldukları halde Hz. Muhammed'in ümmeti olmayı arzulamaktadır:

³¹² Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 354a.

³¹³ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 35b.

³¹⁴ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 35b.

³¹⁵ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 35a.

"İbrâhîm 'aleyhi's-selâm mübârek elin başına koyup, 'Yâ rabbî, beni ümmet-i Muhammedden eyle' didi."³¹⁶

Cennet Hz. Muhammed ve ümmeti girmeden yalnızca diğer ümmetlere değil, diğer peygamberlere dahi haramdır:

"evvel kimesne ki cennet kapusın dağk ider. Hâzret-i Muhammed şallallâhu 'aleyhi ve sellem hadîs-i şerîfinde buyurdu ki *ene evvelu men yekra'u bâbe'l-cenneti*.³¹⁷ Nakl olunur ki ol hâzret cennet kapusın kara' idicek hâzin-i cennet eydür ki 'Hakğ te'âlâ buyurdu ki senden evvel bir peygambere kapu açmayam ve senüñ ümmetiñden evvel kimesneye fetğ-i bâb olmaya"³¹⁸; "Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'Beşâret olsun ki cennet cümle enbiyâ'ya ve cümle ümmete harâmdur, tâ sen ve ümmetiñ girmeyince"³¹⁹.

Değerlendirme ve Sonuç

Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî adından da anlaşılacağı üzere Hz. Muhammed'in nübüvvetini delillendirmek için yazılmış bir eserdir. Nübüvvet meselesini ele almak ya da nübüvvet kurumuna yapılan itirazları cevaplamak için yazılmamıştır. Vahiy ve nübüvvet müessesine iman etmiş bir mümin olan müellifin aksiyomatik esasları tartışmaya açmaması, muhataplarının nübüvvet müessesine itiraz etmeyenler olduğunu göstermektedir. Çünkü nübüvvet probleminin temel üç sorusu, yani nübüvvet diye bir şeyin olması aklın imkanı dahilinde midir, nübüvvet gerçekten vuku bulmuş mudur ve nübüvvet neden belli kişilerde vardır soruları yanıtlanmaz. Dolayısıyla eserin hitap ettiği kitle, ehl-i kitâb ve Müslümânlar haricindeki topluluklar değildir.³²⁰ O halde eserin ilk

³¹⁶ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 183a.

³¹⁷ Müslim, *el-Müsned*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dârü'l-İhyâ, ts.), 1/188 (no.331).

³¹⁸ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 45a.

³¹⁹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 45a.

³²⁰ Nübüvveti reddeden toplulukların inanmadıkları bir dinin mensupları tarafından anlatılan mucizelere kulak vermeleri mantıklı değildir. Çünkü mucizeye tanıklık etmeyenler tevatürle gelen haberlerin doğruluğundan emin olamazlar. Mucizevi olaylara şahit olmalarına karşın "Bu sihidir!" diye yalanlayanların olduğu anlatılırken, bir yaratıcıya inananların tanıklık yönünden (İ. testimony) güven duymadıkları olayları mucize olarak onaylamaları neredeyse imkansızdır. Bunun yanı sıra bir yaratıcıya inanmakla birlikte din kurumuna inananların tanrısı, yaratan ama dünyaya müdahale etmeyen, yani faal olmayan bir ilahdır. Böyle bir yaratıcının doğa yasalarını ihlal etmesi mümkün değildir.

muhatapları Hz. Muhammed'in nübüvvetini kabul etmeyen ve kendi peygamberlerinin bilhassa gösterdikleri mucizelerle ondan üstün olduğunu iddia eden Yahûdiler ve Hıristiyanlardır. İkinci muhatapları ise Müslümân olmakla birlikte Hz. Muhammed'in derecesinin diğer peygamberler kadar olmadığını düşünenler veya enbiyanın mertebeleri konusunda şüpheye düşenlerdir.³²¹

Eserde Hz. Muhammed'in nübüvvetinin, hayatı hakkında biyografik bilgiler verilerek değil, üstünlüğü vurgulanarak delillendirilmesi amaçlanmıştır. Bu üstünlük, diğer peygamberler de dahil tüm yaratılmışlara karşı olan ontolojik bir üstünlüktür. Bu minvalde eserin birçok yerinde Hz. Muhammed'in diğer peygamberlere olan faikiyeti vurgulanmıştır. Hz. Muhammed'in üstünlüğü üzerinde durulurken, "Kitap ehli ile mücadeleyi, en güzel bir biçimde yapın. Onlardan zulmedenlere 'Bize indirilene de size indirilmiş olana da iman ettik. Bizim ilahımız da sizin ilahınız da tek bir ilahdır. Biz O tek ilaha teslim olanlardanız' deyin"³²² ayeti mucibince diğer peygamberlere karşı tahkir ya da tahfif edici ifadeler yer verilmez. Ancak ısrarla altı çizilen husus, ne diğer peygamberlerin Hz. Muhammed'in mertebesine erişebileceği ne de diğer ümmetlerin ümmet-i Muhammed'in derecesine ulaşabileceğidir. Bu argüman da Hz. Muhammed'in ve diğer peygamberlerin başlarından geçen mucizevi olaylar rivayet edilerek desteklenmiştir.

Bizzat Hz. Muhammed tarafından gerçekleştirilen veya onun etrafında gerçekleşen mucizevi olayların anlatılmasından garazın Hz. Muhammed'in diğer peygamberlere olan üstünlüğünü delillendirmek olduğunu sadece eser

³²¹ Mevlid olarak bilinen *Vesiletü'n-necât*'ın telif sebebi ve Mollâ Kâbız'ın görüşleri gibi hadiseler Müslümânlar arasında Hz. Muhammed'in üstünlüğü hususunda kuşkusuz olanlar olduğunu göstermektedir. Bundan ötürü bu tür kıyasların en büyük işlevi, kendi din mensuplarının peygamberlerinin üstünlüğü hususunda - varsa - şüphelerini izale etmesi ve peygamberlerine bağlılıklarını kuvvetlendirmesidir. Bu eserler başka din mensuplarını susturması ya da inandırması yaniyla pek işlevsel görünmemektedir. Çünkü Eski Ahit'de "ata peygamberler" döneminden önce gelen Hanok, Nûh ve bunların dışında başka milletlere mensup peygamberleri beni İsrâîl peygamberlerinden derece olarak düşük gören Yahûdiler nebilerin üstünlüğü konusunda kavmiyeti/soyu önemli tutarlar. Hz. Muhammed İshakoğullarından gelmemiştir. Hıristiyanlar'a gelince, onlar da Hz. İsa'yı tanrı/tanrısal bir varlık olarak kabul ederler. Hz. Muhammed'in tanrının oğlu olmak gibi bir sıfattan münezzehdir. Binaenaleyh her üç semavi dinin mensubunun peygamberlik kurumuna bakışı başka olduğundan aynı veya belirli şartlar altında kendi nebilerini kıyaslamaları mümkün değildir. Bunun sonucu olarak da bir din mensubunun peygamber karşılaştırması yoluyla diğer din mensubunu ikna etmesi ya da onun argümanlarını çürütmesi olanaksızdır.

³²² el-Ankebût 29/46.

boyunca yapılan mukayeseler değil, eserin mucizelere hasredilmiş hatime bölümündeki ifadeler de desteklemektedir. Çünkü Allah'ın peygamberlerine onların mertebelerini ölçüt olarak mucizeler verdiği için, büyük mucize gösteren peygamberin derecesinin büyük mucizesi olmayan peygamberden yüksek olduğunun ve Hz. Muhammed'in mertebesinin bütün peygamberlerden yüce olduğu için mucizelerinin de hem niteliksel hem de niceliksel olarak diğer peygamberlerden üstün olduğunun söylenmesiyle, eserin ana fikri ortaya konulmuş olur. İlgili ifade şöyledir:

"bilgi ki mu'cize enbiyâ' 'aleyhimü's-selâmuñ merâtibincedür. Meşelâ ba'zısı derece-i a'lâda ba'zı öyle degil. Ve bazısınıñ çok ve ba'zısınıñ andan kalil. Çün kim bizüm peygamberimizüñ mertebesi ve fazîleti cümleden a'lâdur, mu'cizesi dağı sâirden çok ve hem ziyâde büyükdür bir hayşiyet ile hadd ü haşrı tahtında olmağ mümkün degildür."³²³

Buna binaen Hz. Muhammed diğer peygamberlerde görülen mucizelerin aynısını pekala gösterebildiği gibi yer yer aynı türden bir mucizeyi daha olağanüstü nitelikte gerçekleştirmiştir. Mesela ateş Hz.İbrâhîm'i bir kez yakmamışken³²⁴ Hz. Muhammed'i yakmak bir yana, yüzünü sildiği mendili bile hiçbir zaman yakmamaktadır. Öyle ki kirlendiği zaman mendili ateşin içine atarak temizlerler.³²⁵ Hz.Yakûb'un gözleri Hz.Yûsuf'un gömleğini yüzüne sürmesiyle açılırken³²⁶ peygamber olmayan birinin Hz. Muhammed'in şefaatine sığınmasıyla gözleri görür hale gelir.³²⁷ Hz.Mûsâ'nın asası hızla hareket eden bir canlıya dönüşürken³²⁸ Hz. Muhammed'in avcuna aldığı taşlar konuşur³²⁹, Ebû Dücâne'ye verdiği sopa kılıca dönüşür³³⁰, yanına çağırdığı ağaç

³²³ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 640b-641a.

³²⁴ el-Enbiyâ 21/69.

³²⁵ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 645a.

³²⁶ Yûsuf 12/96.

³²⁷ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 677b.

³²⁸ Tâ-Hâ 20/20.

³²⁹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 655b.

³³⁰ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 438b.

köklerini çıkararak Hz. Muhammed'e doğru yürür.³³¹ Hz.Mûsâ'nın koynundan çıkardığı eli bembeyaz parlarken³³² zifiri karanlık evde Hz. Muhammed'in tebessüm etmesiyle dışlerinden öyle bir nur zahir olur ki zevcelerinden bazıları iplik eğirip kıyafet dikerler.³³³ Hz.Süleymân bir aylık yolu rüzgar sayesinde bir günde katederken³³⁴ Mekke'de bulunan ağaç kütükleri Hz. Muhammed'in çağırmasıyla kanatlanarak derhal Medîne'ye gelirler.³³⁵ Keza Hz.Îsâ'nın beşikte konuştuğu³³⁶ gibi Hz. Muhammed'in de konuşması³³⁷, Hz.Îsâ'nın topraktan kuş yapıp diriltmesine³³⁸ mukabil Hz. Muhammed'in eti yenmiş kuzuyu kemiklerinden canlandırması³³⁹, Hz.Îsâ'nın doğuştan kör olanı iyileştirdiği³⁴⁰ gibi Hz. Muhammed'in körün gözlerine üfürmesiyle o kimsenin gözlerinin açılması³⁴¹, Hz.Îsâ'nın beraberindekiler için gökten sofrayı indirdiği³⁴² gibi Hz. Muhammed'in de ehl-i beyti için sofrayı indirmesi³⁴³, Hz.Îsâ'nın insanların evde biriktirdiklerinden haber verdiği³⁴⁴ gibi Hz. Muhammed'in amcası Abbâs b. Abdulmuttalib'in evinde sakladığı altınlardan haber vermesi³⁴⁵, Hz.Îsâ ölmüş bir kimseyi diriltirken³⁴⁶ Hz. Muhammed'in ölüyü diriltmekle³⁴⁷ kalmayıp Hz.Îsâ'dan üstün olduğunu göstermek için başka bir ölüyü bizzat diriltmeyerek

³³¹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 676b.

³³² Tâ-Hâ 20/22.

³³³ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 647a.

³³⁴ Sebe 34/54.

³³⁵ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 675a.

³³⁶ el-Mâide 5/120.

³³⁷ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 219a.

³³⁸ el-Mâide 5/120.

³³⁹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 664a.

³⁴⁰ el-Mâide 5/120.

³⁴¹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 664b.

³⁴² el-Mâide 5/114-115.

³⁴³ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 679a.

³⁴⁴ Âli İmrân 3/49.

³⁴⁵ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 646a.

³⁴⁶ Âli İmrân 3/49.

³⁴⁷ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 677a.

bunu Hz.Alî'ye yaptırması³⁴⁸ gibi pek çok mucizevi olay anlatılmıştır.³⁴⁹ Hz. Muhammed aynı mucizeleri daha mükemmel şekilde yapmanın ötesinde ayı parmağıyla ikiye bölmek³⁵⁰ ve Hz.Alî ikinci namazını kaçırdı diye güneşi geri döndürmek³⁵¹ gibi son derece olağanüstü mucizeler de gerçekleştirmiştir.³⁵²

Eserdeki mucizevi olayların peygamberlik müessesesi için bir üstünlük kıstası olarak neye binaen seçildiği açıklanmamış ama tüm bu olaylar peygamberlerde faikiyet ölçütü olarak sunulmuştur.³⁵³ Yani mucizelerin peygamberliği nasıl derecelendirdiği de mucizevi olayların nübüvvet ne yönlerden delil teşkil ettiği de eserde izah edilmemiştir.³⁵⁴ Aynı şekilde diğer

³⁴⁸ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 663b.

³⁴⁹ Hz. Muhammed'in eser boyunca her nebinin çoğu mucizesinin aynısını ya da daha mükemmelini göstermesine rağmen Kurân-ı Kerîm'in bir mucize olarak anlatıldığı kısımda "her peygambere zamanlarında olan hale göre mucize verildiği"nin söylenmesi dikkate şayandır: "Hakk te'âlâ her peygambere zamânlarında olan hâline göre mu'cize virmişdür. Mûsâ 'aleyhi's-selâm zamânında sahare çoğidi, yed-i beyzâ' ve 'aşâ ve şakk-ı deryâ ve bunuñ em'sâli mu'cizât virdi. 'İsâ 'aleyhi's-selâm zamânında etîbbâ' çok idi, aña ihyâ'-ı mevti ve işlâh-ı ibrâ'-i ekmeñ ü ebraş mu'cize muqarrer itdi. Hâbib-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem zamânında fuşâhâ' u bülegâ' çok olmağın Qur'an-ı 'azîmi mu'cize inzâl itdi ki bir kelâmdur, aña mânenñ muhâldür." bk. Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 653a-653b.

³⁵⁰ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 653b.

³⁵¹ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 547a.

³⁵² Hegel, "Müslümanlığın nesnesi salt entelettüeldir, Allah'ın hiçbir imgesi, hiçbir tasarımı hoşgörülemez: Muhammed peygamberdir, ama insandır ve insan zayıflığının üzerine yükseltilmiş değildir." der. bk. G.W.F. Hegel, *Tarih Felsefesi*, çev. Aziz Yardımlı (İstanbul: İdea Yayınevi, 2006), 263. Burada "insan zayıflığı" ile kastedilen tanrısallık atfedilmemesi olmalıdır. Zira görüldüğü üzere Hz. Muhammed ilahlaştırılmamakla birlikte hiçbir insanın kudretinin yetemeyeceği pek çok şeyi yapabilen bir kişi olarak anlatılmıştır. Tarihi ve sosyal veriler, insanoğlunun rabbine iman ve itaat etmesinde en önemli unsurun "kudret" olduğunu belgelemektedir. Kurân-ı Kerîm'de gerek önceki peygamberlerin mucizelerinin, gerekse helak olan kavimlerin anlatımı literal olarak yorumlandığında Allah'ın kainatın düzenine (sünnetullaha) sayısız defa müdahale ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla böyle sonsuz güç sahibi bir yaratıcının kendisine en yakın peygamberini adeta güçten mahrum bırakarak ona hiçbir mucize vermemesi, inancını kudret üzerine bina etmiş bir bireyin kolayca kabulleneceği bir şey olamaz.

³⁵³ Bundan dolayı makalenin başlığında "peygamberlikte" yerine "peygamberlerde" ifadesi yeğlenmiştir.

³⁵⁴ Mucizelerin nübüvvet tam olarak nasıl delil teşkil edebileceği ilahiyat araştırmalarında detaylı olarak tartışılmamış bir mevzudur. Zira mucize olduğu söylenen bir olaya tanıklık edenlerin mucizenin tüm türlerini görmedikleri için onun mucize olup olmadığını anlayamaması veya gördükleri şeyin bir sihir ya da bir yetenek ürünü olup olmadığını temyiz edememesi gibi pek çok meselenin ele alınması gerekmektedir.

peygamberler arasında neden Hz. Muhammed'in en üstün seçildiği ya da niçin Hz. Muhammed'in ümmetinin diğer ümmetler bir kenara, diğer peygamberlerden bile önce cennete girecek mertebede oldukları soruları da sorulmamıştır. Zira eserde "niye oldu"nun değil, "ne oldu"nun ve "nasıl oldu"nun izi sürülmüştür.³⁵⁵

Günün getirdiği şartlar ve problemler altında insanlar Hz. Muhammed'in hayatını anlatırken savaşçı veya barışçı tarafını, ailevi ilişkilerini, siyasi önderliğini, ahlaki özelliklerini ya da mucizevi yönlerini ön plana çıkarmışlardır. Özellikle günümüzde mucize gösteren bir nebiden ziyade hal ve hareketleriyle örneklik teşkil eden bir peygamber modeli hakimdir.³⁵⁶ Bundan dolayı bilhassa geçmişte kaleme alınmış dini ve edebi eserler okunurken yahut incelenirken bu eserler dönemin şartları dikkate alınmak suretiyle yorumlanmazsa anakronizme düşmek kaçınılmaz olur. Delail türü eserlerin sayısı, kadim kültürlerdeki peygamber kıssalarına karşı Hz. Muhammed'in üstünlüğünün mucizevi olaylar eşliğinde vurgulanmasının Müslümânlar için belirli bir işlevsellik sağladığını göstermektedir.³⁵⁷ Dolayısıyla nübüvvetin son derece

³⁵⁵ Eserde bu denli lutf u kereme nasıl layık olduğunu Hz. Muhammed de sormuş ve buna cevap alamamıştır: "ol hâzret mübârek başını ceyb-i tefekkürde itdi. Hâkık te'âlâ buyurdi ki 'yâ muhammed irfa' ra'sek.' 'Habîbim, mübârek başını kıldur. Niçün aşğa eylersin.' Peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem eyitdi, 'Hüdâvendâ, bu emirde tefekkürdeyüm, ben ne 'amel ile bu defîlü kerâmete müstehaqq oldum. 'Amelim bu ihsânlarla berâber olmaz.' Hâkık te'âlâ buyurdi ki 'inni fa'altu zâlike bi'l-fağli lâ bi'l-mukâfâti.' 'Ben saña bunları mahz-ı fazlı-ı luftumdan itdüm. 'Amelün mükâfâti degildir.'" bk. Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332), vr. 349a.

³⁵⁶ Hz. Muhammed'i getirdiği vahyin içeriğinden ve Allah'ın ona atfettiği önemden soyutlanıp bir peygamberin sadece güzel ahlak üzerinden değerlendirilmesi ya da en ön plana ahlakın çıkarılması, güzel ahlak sahibi olmak için bir dine ya da peygambere ihtiyaç olmadığını iddia edenlere karşı dini bir argüman üretmeyi engeller. Çünkü güzel ahlakın inanmaya ve ibadete eşlik etmesi gerekmesi, inanmanın ve ibadetin güzel ahlaka ulaşmak için yapıldığı manasına gelmez. Ayrıca ahlak, üstünlüğü gösteren en büyük ölçüt ise bisetten önce Hz. Muhammed yanlış eylemlerden masun tutulmakla birlikte toplumu kötülükten men etmezken İbrâhîm'in rabbine iman ederek yaşayan, Kabe'ye yönelerek namaza benzer bir ibadet eden, zina edenleri ve kız çocuklarını gömenleri uyaran, Hz. Muhammed'e putlar için kesilen kurbanın etinden yememesini öğreten Zeyd b. Amr'ın ahlaki olarak Hz. Muhammed'den daha üstün olduğu ve peygamberliğe asıl onun layık olduğu sonucuna varılır. Zeyd b. Amr'ın hayatı için bk. Halit Özkan, "Zeyd b. Amr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013).

³⁵⁷ *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* türü eserlerin bugün aynı işlevselliğe sahip olmamalarından yola çıkarak değerinin olmadığını iddia edilemez. Bir ürüne, hassaten sanat eserine kıymet atfederken tek kıstas onun işlevselliği değildir. Ayrıca A.Hamdi Tanpınar'ın Evliyâ Çelebi'nin *Seyâhatnâme'si* için yaptığı yorum, işlevsellik nokta-i nazarından dikkate değerdir: "Ben Evliya Çelebi'yi tenkit etmek için değil, ona inanmak için okurum. Ve bu

korunaklı olduğu dönemlerde Müslümânların kendi içlerinde yayılan aykırı fikirler ya da ilişki kurdukları kültürlerde muhatap oldukları sorular ve meydan okumalar karşısında Hz. Muhammed'in faikiyetini ve dolayısıyla İslâm dininin üstünlüğünü ispatlamak amacıyla delail türü eserler kaleme aldıkları anlaşılmaktadır.³⁵⁸

Kaynakça

- Aclûnî, İsmâîl b. Muhammed. *Keşfü'l-hafâ ve Müzîlü'l-ilbâs*. thk. Abdulhamîd b. Ahmed b. Yûsuf Hindâvî. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye, 1420.
- Ahatlı, Erdiç. *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Altıparmak, Muhammed b. Muhammed. *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî*. Ankara: Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1332.
- Apak, Adem. *Siyer Araştırmaları*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2016.
- Aydın, Mahmut - Duran, Asım. *Kur'an ve Hıristiyanlar*. Kuramer, 2019.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 1. Basım, 2010.
- Bulut, Halil İbrahim. *Nübüvvetin İspatında Mucize*. 1 Cilt. Ankara: Araştırma Yayınları, 2016.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf. *Şerhu'l-Mevâkif*. çev. Ömer Türker. 3 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Çağbayır, Yaşar. *Ötügen Türkçe Sözlük*. 5 Cilt. İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2007.
- Dedes, Yorgos. "Süleyman Çelebi's Mevlid: Text, Performance and Muslim-Christian Dialogue". *Şinasi Tekin'in Anısına: Uygurlardan Osmanlı'ya*. 305-349. İstanbul: Simurg Kitapçılık, 2005.
- Derveze, M. İzzet. *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*. çev. Mehmet Yolcu. 2 Cilt. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011.
- Ebu'l-Fazl es-Suyûtî. *Kifâyetü't-tâlibi'l-lebîb fî Hasâisi'l-habîb*. 2 Cilt. Haydarabad: Daîretü'l-Maârifî'n-Nizâmiyye, 1320.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. "Abdullah b. Sebe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/133-134. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

yüzden de daima kârlı çıkarım." bk. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir* (İstanbul: Dergah Yayınları, 1992), 204.

³⁵⁸ Velez ki hiç böyle şeylerle karşılaşmamış olsaydı; yine de binlerce mucize içeren eserler yazılabilirdi. Kadim toplumlarda mucizenin, nübüvvetin olmazsa olmazı kabul edilip iman eden bireylerce en kıymet verilen şeylerden biri olduğu unutulmamalıdır. Aydınlanma çağı öncesi dünyadaki toplumlarda hakim olan inançların bugünün toplumlarına nazaran daha fazla antropomorfik ve animistik unsurlar içerdikleri ve bu toplumlarda metafizik hadiselerle inancın şimdikiye kıyasla çok daha fazla olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

- Gazzâlî. *İtikadda Orta Yol*. çev. Osman Demir. 1 Cilt. İstanbul: Klasik Yayınları, 2012.
- Hegel, G.W.F. *Tarih Felsefesi*. çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi, 1. Basım, 2006.
- İsmail Hakkı Bursevî. *Rûhu'l Beyân*. çev. Ömer Çelik vd. 23 Cilt. İstanbul: Erkam Yayınları, 2005.
- Kâdî Abdülcebâr. *Tesbîtu Delâil'in-nübüvve*. çev. M.Şerif Eroğlu - Ömer Aydın. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Kâdî İyâz. *eş-Şifâ bi-ta'rîfi Hukûki'l-Mustafâ*. thk. Ali Muhammed Bicavi. 2 Cilt. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1977.
- Lowin, Shari L. "‘A Prophet Like Moses?’ What Can We Know About the Early Jewish Responses to Muhammad’s Claims of Mosesness?" 90/ (2019), 227-256.
- Müslim. *el-Müsned*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dârü'l-ihyâ, ts.
- Okumuş, Namık Kemal. *Müslüman Kültürün Ehl-i Kitap Kaynakları*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.
- Özege, M. Seyfettin. *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*. 5 Cilt. İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası, 1975.
- Özervarlı, M. Sait. "Hârikulâde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/181-183. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Özkan, Halit. "Zeyd b. Amr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/316-317. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Öztürk, Erdem Can. *Lâmi'î Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Spinoza, Benedictus. *Teolojik-Politik İnceleme*. çev. Cemal Bâli Akal - Reyda Ergün. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2016.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Beş Şehir*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1992.
- Uğur, Abdullah. "Ekberî Düşüncenin Yaygınlaşmasında Bir Araç Olarak Edebiyat: Mevlid, Muhammediye ve Envârü'l-âşîkin". *Osmanlı'da İlm-i Tasavvuf*. 863. İstanbul: İSAR Yayınları, 2018.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı/ Contribution of Authors

Araştırma tek bir yazar tarafından yürütülmüştür.

The research was conducted by a single author.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale iThenticate yazılımıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism was detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed
